

Мемір
Муржац

ЖҮРПЕК
СӨЗІ

Темир
Мырзас

ЖҮРЕК
СӨЗІ

Өлеңдер

Алматы - 2002

ББК 84 Каз 7-5
М 90

Мыңжас Темір
М 90 Жүрек сөзі — Алматы:
“Информ-А”, 2002 — 176 бет.

ISBN 9965-569-21-5

Танымал ақын Темір Мыңжастың бұл кітабына әр жылдары жазылған өлеңдері енгізілді. Ақынның тәуелсіздік, туған өлке, ел мен жер туралы азаматтық сарындағы толғаныстары мен махаббат, күйініш-сүйініш сияқты түрлі сезім күйлерінен сыр шертетін лирикалық сипаттағы жырлары тақырыптық ерекшеліктеріне орай төрт тарауға топтастырылған.

Кітап жырсүйер көпшілікке арналады.

ББК 84 Каз 7-5

М $\frac{4702250202}{00(05)-02}$

ISBN 9965-569-21-5

© Информ-А, 2002

ӨМІРДЕРЕК

Темір Мыңжас 1952 жылғы қыркүйекте түрікмен елінің Красноводск (қазіргі Түрікменбашы) ауданында дүниеге келген. ҚазМУ-дың журналистика бөлімін бітірген. Красноводск аудандық “Жұмысшы”, Бейнеу аудандық “Рауан”, Маңғыстау облыстық “Маңғыстау” (бұрынғы “Коммунистік жол”) газеттерінде бөлім меңгерушісі, Жаңаөзен қалалық “Жаңаөзен” газетінде жауапты хатшы болып қызмет істеді. 1991 жылдың қыркүйегінен Жаңаөзен қалалық атқару комитеті төрағасының орынбасары, қала әкімінің орынбасары, мәдениет бөлімінің меңгерушісі, “Өнер” қазыналық кәсіпорнының директоры міндеттерін атқарды. Қазір Маңғыстау облыстық ақпарат және қоғамдық келісім басқармасы тілдерді дамыту бөлімінің бастығы болып жұмыс істейді.

Өлеңдері 1973 жылдан бері мерзімді баспасөз беттерінде жарияланып келеді. Олар “Қазақ әдебиеті”, “Егемен Қазақстан”, “Ана тілі” “Алтын Орда”, “Үш қиян” сияқты газеттерде, “Жалын”, “Қазақстан әйелдері”, “Арай”, “Нива”, “Дала” журналдарында жарық көрді. “Қарлығаш” (1985 жыл), “Бекет Ата” (1994 жыл), “Қос ішек – Струны души” сияқты ұжымдық жинақтарға туындылары енді. Облыстық баспадан “Бойтұмар” (1994 жыл) және “Атамекен” (1998 жыл) атты жыр жинақтары жарық көрді.

Қазақстан Журналистер одағының мүшесі.

ЖҮРЕК СӨЗІ

Бастан өтіп небір күн,
Мұңайдым да, қуандым,
Сенен тауып алданыш,
Жас балаша жұбандым.
Төсегімде тыншытпай
Жігіттікте серілік,
Махаббатқа сыр айттым,
Сен арқылы егіліп.
Ерте тұрып, кеш жаттым
Қызметтің бабымен,
Шаршасам да, сені аңсап,
Қалам алдым тағы мен.
Көңілімді мазалап,
Ұйқымды сан қашырдың,
Магниттей тартатын
Құдіретіңе бас ұрдым,
Талай дос та, таныс та
Бөлек салды іргесін,
Көлеңкемдей сен бірақ,
Меніменен біргесің.
Көкірекке сен қонсаң,
Шабыт қалай көз ілсін?!
Бұл жалғанда айнымас,
Сырлас досым өзіңсің!
Өмір-өзен ағысы
Тартса бір күн тереңге,
Менен қалған белгідей
ЖҮРЕК СӨЗІ, сен өлме!

I ТАРАУ

Тәуелсіздік — бақытым да, барым да,
Жыр жазамын, жырлаймын ол жайында.
Мінәжат қып, тілейтінім төңірден —
Қазағымды еркіндіктен айырма!..

СҮЙЕМІН, ҚАЗАҚСТАНЫМ!

Қилы заманда көрсе де өктем нұсқауды,
Намысын ту ғып, таптаған қаскөй дұшпанды.
Бауырға басқан басынан бағы ұшқанды,
Сүйем мен Қазақстанды!

Сүйемін тілін тамылжыған да бал тамған,
Сүйемін дінін кесапатыңды қайтарған.
Сүйемін гүлін шұғылаға бөккен, жайқалған,
Сүйемін күнін қарайтын күліп әр таңнан.

Апайтөс тауының басынан бұлттар аумаған,
Даласын сүйем көгінен ақ нұр саулаған.
Көкірегімде асылға балар жырым бар
Өзіне ғана арнаған!

Сүйемін, көркем, керілген кербез қырларын,
Жұпар жусанын гүлзарлы бауға қимадым,
Тірлікте міне, төсінде жүрмін алшандап
Бақиға кетсем — құндағым!

Мерейі өссе — шарықтап көкке ұшқаным,
Ақсаумал ессе, сеземін өбіп, құшқаным,
Болашақтарға болаттай бекіп жол тартқан
Өзіңді мәңгі сүйемін, Қазақстаным!

ҰРПАҚ ҮНІ

немесе Бекет-Ата рухына сиыну

Тас қорымдарға айналып,
Жатсың ба, баба жайланып?
Мінәжат етем, о, аруақ,
Кешендеу қайта ойға алып.

Төбемнен заман торланып,
Ұрпақ ем жүрген сорланып.
Балапаның — біз, әулием,
Ұша алмай жүрген қомданып.

Үстемдік көріп, жасқанып,
Жанардан мұңлы жас тамып.
Бар тапқанымыз — даурығып,
Бас шұлғулардан аспадық.

Күн кешіп ырду-дырдумен,
“Бұл күндер — бақыт, нұр” деумен,
Уақытты алтын өлтірдік
Мастықпен және мүлгумен.

Көсем деп білдік олқыны,
Шешен деп білдік таңқыны.
Иіріп қойша жалпыны,
Көтердік көкке жалқыны.

Билікті беріп қыртыңа,
Көндірдік көпті ырқына.
Жоғарыға қарап бас шұлғып,
Шығарды ол қолын жұртына.

Асылымызды айдадық,
Жасығымызды сайладық,
Ақыл сөз шығар көмейден
Суырып тілді байладық.

Жоғалып дiнiм, иманым,
Дөкiрлiк болды жиғаным.
Ұмытып қазiр барамыз
Атаны бала сыйлауын.

Жойылып ұлттық сипатым,
Қазаққа келмес тұрпатым,
Шүлдiрлеп бәрi тұрғанда
Артады жүрек сырқатың.

Елiндi сөйтiп тоздырдық,
Тұлпардан тұғыр оздырдық.
Жер бетiн жайлап барады
Мейiрiмсiздiк, озбырлық.

Өшпеген ендi қалды нем,
Тобырды қалай сендiрем?
Шапағатынды бер, баба,
Ер Бекет, қолда, әулием,
Пiр Бекет, қолда, әулием!

22.09.1990.

МӘРТТІК ТУРАЛЫ ЖЫР

— Қаңғабай, өзіме-өзім қол жұмсап, жаратқанның алдында жауапкер болғым келмей жатыр. Бастас азамат ретінде айтқан бір өтінішім болсын — маған бір оғыңды қи-дағы...

(Әбілқайыр Спанов, “Тоқабай Құрмаш”, 1994 жыл).

Ай, заман-ай, заман-ай,
Біреуге соққан самал-ай,
Біреуге тас қамал-ай!
Шырмауыңа шалынып,
Таппаған айла, амал-ай.
Шапқан шақта намысқа,
Кешегі атыс-шабыста,
Баянсызға бақ қонды,
Құдайсызда тақ болды,
Алды-артын ойламай,
Шын байламын байламай,
Талайлар оған жақ болды.
Жақ болғанын айтайын —
Асыл затын танымай,
Пәтуғаға жарымай,
Біреуге біреу тор құрды,
Ойы пәсті зор қылды.
Жұртына салып ыланды,
Құдыққа жықты құланды.
Тайдырып жолдан ұланды,
Бауырына тартты жыланды,
Ұмытып ата ұранды,
Аяқасты ғып “Құранды.
Қамауға торға ұмтылды
Тастүлек бала қыранды.
Кешегі Құрмаш, мысалы,
Қуғын көрген құсалы,
Қамығып қан ішсе де,
Тектіліктен жаңылмай,
Иір еменге ұсады.
Зорлыққа бөккен тәртіпке,
Белсенді қортық-шәртiкке

Еңселі басын имеді,
Болса да нақақ күйгені,
Қатепті қара нар сынды
Азапты ауыр сүйреді.
Ақтың бағы ашылмай,
Досы болып қасындай,
Заман-ай, тарлық жасадың
Еңіреген ерге осындай.
Қайсарыңды “қашқын” деп,
Айтағыңды қостың кеп,
Қаңырады қу дала,
Елден шығып босқын көп.
Кездіктің жөні — ұстадан,
Мәрттіктің жөні — нұсқадан,
Атадан қалған ерлікті
Құрмаштай болар ұстаған!
Мойынға бұғау салдырмай,
Басынған жауға алдырмай,
Қам жасауы қабыланша.
Тасынғанды оңдырмай,
Мың күн қару жастанып,
Бөріше жалғыз бастанып,
Жүруінің өзі — ерлік,
Озбырлыққа қастанып.
Уа, заман, сенен торығып,
Алды-арты — ор, соны ұғып,
Аты өліп, шөлдеп, әл кетіп,
Дұшпанға қайта жолығып,
Құрмаштай ерім налыған.
Баз кешсе де жанынан,
Мәрттігінен таймаған,
Садақа айтып арынан.
Жарақаттан қансырап,
Жатса да зорға жан шыдап,
Қаңғабайға тіл қатты
Жанына келген хал сұрап:
“Қармансам, оғым жетеді,
Атқаным мүрдем кетеді.
Қан жүктеп енді қайтейін,

Тірліктің кетті кетеуі.
Таусылды дәмім, жалған-ай,
Замандас едің, Қаңғабай,
Жазығым жоқ-ты пендеге,
Болмағай, күнәм Аллаға-ай.
Қанымды кәпір шашпасын,
Мерейі иттің таспасын,
Өзіме-өзім қол салман,
Қаңғабай, тыңда, бастасым.
Озалдан жан ең сыйлаған,
Бір оғынды қи маған —
Тілегім осы ақырғы,
Жанымды менің қинаған.
Қалмайды қайда ғазиз бас,
Болудан сақта жанықас,
Бақиға сапар түсіп тұр,
Қаңғабай, өзің жолымды аш”
Осы боп сөзі ақырғы,
Ажал кеп құшқан батырды,
Топырақ-торқа қаусырып
Мәрттік пенен ақылды.
Намыс деп жанын қинаған,
Озбырдан айыл жимаған,
Осылай өлді бір батыр
Маң даласына сыймаған.
Ту тұту иман, сенімін —
Қасиеті дала ерінің,
Қорлықтан артық көрді ол
Намысқа баққан өлімін.
Заман-ай, саған не дейін,
Жақсылар болды өгейің,
Толмады қара көмейің,
Сиқың обыр болған соң
Ұжмаққа қалай теңейін?
Толса да кеуде күйікке,
Шын асыл басын иіп пе?
Қапыда өліп кетсе де
Рухы қалды биікте!
Бүгінге — өткен баспалдақ,

Оралғандай қашқан бақ,
Өтсе де жылдар, есімің,
Ер Құрмаш, тұрар аспандап.
...Бүгіннің күйі бөлек-ті,
Жастықты кімің елепті?
Қамсаусыз біздің қазаққа
Осындай ерлер керек-ті.
Келсе де басқа азат күн,
Жеткізбес шегі азаптың,
Ашатын бағын ер қайда
Қаймана жұртым қазақтың?!...

МАҒЖАН АҚЫННЫҢ СОҢҒЫ СӨЗІ

Қинандар,
Қапы қалмандар,
Мен әлдеқашан өлгенмін,
Жүрекке қатқан шемен боп
Далама бұлттай төнген мұң.
Мен сүрқиялықты көргенмін,
Жарқ етіп шығып көгіңе,
Бірте-бірте сөнгенмін.
Таландар
мені сендер де,
Қаламгерсымақ көркеуде,
Айтаққа ерген өңшең қырт,
Өресі мимырт өрлеуге.
Қандыауыз кілең көп төбет,
Қанымды ішің төкпелеп,
Тегін ұмытып, ит болған
Тағдырларыңа өкпелеп.
Рухым көкте,
Алдарыңдағы — құр сүлде,
Тәнім көнгенмен, ол көнбес
Мен көрген құқай, бүрсеңге,
Ол енді жерге қайырылмас
Түндігін көктің түрсең де.
Түк емес,
Қанша матандар,
Құрыштан соққан арқаның,
Тайқиды одан, шыдамай
Жүзі де өткір балтаның,
Биікке шықты аспандап,
Рухым — тұлпар-тарпаңым.
Қинандар, қапы қалмандар...

ҰРПАҚ МҰҢЫ

немесе Тобанияз рухына

Қайран баба, біз не көрдік, не білдік?!
Бүтқа толып, жат қосына жегілдік,
Айтар жерде айта алмадық қорғалап,
Шегіндік те... өзімізден жеріндік.

Уақыт өлді даурығудан, айтақтан...
Самғау қайда?.. Тақым тозды жортақтан.
Не сұрайсыз, қандай қайыр күтесіз
Тегін білмес, жөнін ұқпас ұрпақтан?

Жылдар көшті, іздеп жүрміз енді біз
Асылдарды мыңға бірін бергісіз,
Артыңыздан жоқтаушың боп шыққанмен,
Таптырмайсыз, жатқан жерің белгісіз.

Жала жабу, күйе жағу, арбаудың,
Бәрі қамап, жағаңыздан алған мың,
Торына сап шырмауықтай шырмаған
Қараулықты, күншілдікті қарғаймын.

Тайғақ кешу жолдан өтіп азапты,
Қара нардай алға тарттың қазақты,
Адайыңды көгеніне тізген соң,
Өкіметің қас жау тұтып, өзі атты.

“Жазығың” сол – ел болуға үндедің,
Көшелі сөз көкірегіңе түйгенің,
Қыран даусың құлағыма жеткендей
Асыл бейнең түсіме еніп жүр менің.

Көшіп жылдар, ессе-дағы сан ызғар,
Өр тұлғаңыз жүректе от боп жалындар,
Сан ұстасып, жат қолына бермеген
Маңғыстауың саған мәңгі қарыздар.

Құпиялар жатыр, міне, ашылып,
Жаңа талап ұрпағың бар жас үміт.
Қайран баба, аруағыңмен демей жүр,
Рухыңа табынамын, бас иіп.

ЕЛ БОЛАР МА ЕКЕНБІЗ?!

(А. Солженицинның “Ресейдің көсегесін қайтсек көгертеміз?” атты мақаласына орай жазылған өлең).

“Құшағым кең мына сақи даламдай,
Достығым тең алынбайтын қамалға-ай”
Деп жүрді ғой адал көңіл аңқаулық,
Жан екенбіз жүрген әлі оянбай.

“Дала дархан, ал біз деген — бай халық”
Деп көкідік мінбелерде шалқайып.
Замананың дауылы кеп соққанда
Оның бәрі құр сөз екен, байқадық.

Бекер демей, енді қалай айтайын?—
Түсті, міне, бір жыртысқа байтағым.
Табиғаттың апаты аз болғандай,
Қайда қоям жат пиғылдар айтағын?!

“Қазақстан — дос ұлттардың мекені”
Деген сөздің кетті ме енді кетеуі?
Сықырлайды бабам тіккен ақ орда,
Желпілдейді жел соққандай етегі.

Қиянаты тұндырғандай құлақты,
Өпірем-күш өктем сөзді ұнатты.
Бір халықтың ата жұртын бөлшектеу
Олар үшін көрпе құрау сияқты.

Бұған қалай шамырқанбас тереңім?
Жан даусымдай жаңғырықсын өлеңім.
Жер жоғалса бабалардың көзіндей,
Болашаққа не деп жауап беремін?

Мыстан сөзді бойымызға дарытпай,
Қараулықты қиып түсер жарықтай,
Егеменді ел болар ма екенбіз,
Іргесі нық, еңсесі тік халықтай?!

ҰРПАҚ МҰҢЫ

немесе Тобанияз рухына

Қайран баба, біз не көрдік, не білдік?!
Бұтқа толып, жат қосына жегілдік,
Айтар жерде айта алмадық қорғалап,
Шегіндік те... өзімізден жеріндік.

Уақыт өлді даурығудан, айтақтан...
Самғау қайда?.. Тақым тозды жортақтан.
Не сұрайсыз, қандай қайыр күтесіз
Тегін білмес, жөнін ұқпас ұрпақтан?

Жылдар көшті, іздеп жүрміз енді біз
Асылдарды мыңға бірін бергісіз,
Артыңыздан жоқтаушың боп шыққанмен,
Таптырмайсыз, жатқан жерің белгісіз.

Жала жабу, күйе жағу, арбаудың,
Бәрі қамап, жағаңыздан алған мың,
Торына сап шырмауықтай шырмаған
Қараулықты, күншілдікті қарғаймын.

Тайғақ кешу жолдан өтіп азапты,
Қара нардай алға тарттың қазақты,
Адайыңды көгеніне тізген соң,
Өкіметің қас жау тұтып, өзі атты.

“Жазығың” сол – ел болуға үндедің,
Көшелі сөз көкірегіңе түйгенің,
Қыран даусың құлағыма жеткендей
Асыл бейнең түсіме еніп жүр менің.

Көшіп жылдар, ессе-дағы сан ызғар,
Өр тұлғаңыз жүректе от боп жалындар,
Сан ұстасып, жат қолына бермеген
Маңғыстауың саған мәңгі қарыздар.

Құпиялар жатыр, міне, ашылып,
Жаңа талап ұрпағың бар жас үміт.
Қайран баба, аруағыңмен демей жүр,
Рухыңа табынамын, бас иіп.

ЕЛ БОЛАР МА ЕКЕНБІЗ?!

(А. Солженицинның “Ресейдің көсегесін қайтсек көгертеміз?” атты мақаласына орай жазылған өлең).

“Құшағым кең мына сақи даламдай,
Достығым тең алынбайтын қамалға-ай”
Деп жүрді ғой адал көңіл аңқаулық,
Жан екенбіз жүрген әлі оянбай.

“Дала дархан, ал біз деген — бай халық”
Деп көкідік мінбелерде шалқайып.
Замананың дауылы кеп соққанда
Оның бәрі құр сөз екен, байқадық.

Бекер демей, енді қалай айтайын?—
Түсті, міне, бір жырттысқа байтағым.
Табиғаттың апаты аз болғандай,
Қайда қоям жат пиғылдар айтағын?!

“Қазақстан — дос ұлттардың мекені”
Деген сөздің кетті ме енді кетеуі?
Сықырлайды бабам тіккен ақ орда,
Желпілдейді жел соққандай етегі.

Қиянаты тұндырғандай құлақты,
Өпірем-күш өктем сөзді ұнатты.
Бір халықтың ата жұртын бөлшектеу
Олар үшін көрпе құрау сияқты.

Бұған қалай шамырқанбас тереңім?
Жан даусымдай жаңғырықсын өлеңім.
Жер жоғалса бабалардың көзіндей,
Болашаққа не деп жауап беремін?

Мыстан сөзді бойымызға дарытпай,
Қараулықты қиып түсер жарықтай,
Егеменді ел болар ма екенбіз,
Іргесі нық, еңсесі тік халықтай?!

ТАПСЫРЫП КЕТЕМ БАЛАМА

Бұратана ғой деп сахарада жүрген сенделіп,
Бауырыңа тартып, жеріме кірдің иемденіп.
Төрімде менің шалжиып жатып алдың да,
Төбеме шықтың тегімді төмен, кем көріп.

Жылан сұсыңа торғайдай бейне арбалдым,
Жайыңды күттім, қамын ойламай мал-жанның.
Ата-бабамның тілі мен дінін ұмытып,
Арағыңды ішіп, мәңгіріп басым, сандалдым.

Шежіре-тарих нұсқауыңменен жазылды,
Жонымды тосып, көтердім талай “назыңды”.
Өткенің менен бүгінінді ылғи дәріптеп,
Өзімнен бұрын алдыңа тостым барымды.

Көлеңкеңе ұқсап артыңнан қалмай жүрдім көп,
Қара түнектей түлейдің сырын кім білмек?
Ұлағатын жойып, инабатын қойып халқымның,
Ұл-қызым шықты тілінде сенің шүлдірлеп.

Ағасы, кешір, төзімнің түбін сарқыдым,
Көкжиегімді құрсаудан енді аршыдым.
Тарихын, тілін, аспанын, күнін қорғаған
Ата-бабамның жұртында қалған жаршымын!

Сөзбен-ақ бүгін қолыңды салдың жағама,
Өзіңді менің орныма қойып бағала.
“Біткенше демің жерінді қорғап өткін”, — деп,
Өзімнен кейін тапсырып кетем балама.

ЕКІ БАСТЫ САМҰРЫҚ

А. Солженицинге

Сайран салған аспаны тұр тарылып,
Қолдан кеткен қуатына қамығып,
Тұғырында зәр төгеді шаңқылдап
Атышулы екі басты самұрық.

Жиып бойға ашу-ыза, қаһарды,
Билесем деп қайта жарты жаһанды,
Сес көрсетіп, айға айбат шегеді
Күнін аңсап қан қақсатқан нашарды.

Үстемдіктің уы улап санасын,
Қызғанады көкбөрінің даласын,
Алынбас шың енді оған өр Кавказ
Жалғап жатқан екі дүние арасын.

...Ей, шау тартқан екі басты самұрық,
Неге сонша шаңқылдайсың жанығып?
Өткен күнің енді қайта оралмас,
Бұл дүниеде басқаның да барын ұқ!

ТӘУЕЛСІЗДІК ТУРАЛЫ ЖЫР

— Қайран Одақ, ойхой, онда басқа еді,
Болмайтын-ды еш адамда бас қамы...
— Қой үстіне жұмыртқалап бозторғай,
Жұрттың бәрі болатұғын ақшалы...
— Шіркін кеңес үкіметі, жарықтық
Қамқор болды дүниеге қарық қып...
— Әттең, әттең, наданбыз ғой, білмедік
Көсегені көгерткенін, жаңа ұқтық...
Дегендерге бердім талай түсінік,
Сөз саптадым мысалдармен “пісіріп”,
Кейбір жандар пікір қосса, түсініп,
Ал біреулер шыға келді ісініп.
Алғашында ел жасай алмай нық қадам,
Бәзбіреулер болды оны ұқпаған.
Тәуелсіздік бүгін алып, ал ертең
“Рахатын көрмедік” — деп шықты адам.
Өткеннің де білдік жақсы-жаманын,
Азаттықты ауыздықтау амалын.
Қалай ғана ұғынбайды адамдар
Бостан елдің тәй-тәй басқан қадамын?!
...Ұлы Тұран ойпатында
дәл жетінші ғасырда,
Бір ару қыз тұрыпты елдің басында,
Есімі — Алтын, “Зарина” деп парсылар
Патшайымды балайды екен асылға.
Ерлігіне бас идіріп жан-жақты,
Алтын патша елін жаудан қорғапты.
Көрші жұртпен ынтымағы жарасып,
Атақ-даңқы шартарапты шарлапты.
Батылдықты, ақыл менен көрікті
Тәңір де оған аямай-ақ беріпті,
Елеңдепті ел сылаңдаған бойжеткен
Қайсы жұрттан табады деп серікті.
Патшайымға кімдер басын имеді?
Талайды ол Мәжнүніндей сүйреді,
Жүрекке әмір жүрмейді ғой, Алтынның
Мидиялық ханзада еді сүйгені.

Ол да — батыр билеп тұрған бір елді,
Патшайыммен бас қоссам деп жүрер-ді,
Енді, міне, сертгескен күн алыстап,
Ал ханзада жауар бұлттай түнерді.
— Көп андадық мынау заман-түлкіні,
Ақ ниетті қандай бөгет іркіді?
Жаным, түсін, өмір зулап барады, —
Деп ханзада мұңын шақты бір күні.
“Толқыттың ғой менің сезім-көлімді, —
Дейді Алтын, — көңіл саған берілді,
Қосылармыз, мен бақытты болармын...
Ал қайтеміз артымдағы елімді?
Қосылармыз, бір арнаға толармыз,
Сен билеуші, мен ханымның болармыз.
Еркін елін бағындырса біреуге,
Шын бақытын тапқаны ма одан қыз?
Сезесің ғой, шын сүйемін сені мен,
Жұлдызымсың сөнбес көңіл көгінен,
Бірақ, жаным, бостандығы елімнің
Менің үшін аса қымбат бәрінен.
Думанға мен бөлемедім көшенді,
Той-шарапқа толтырмадым кесеңді,
Халқым үшін қара басым — құрбандық,
Ал, өзіңмен қоштасамын, қош енді.
...Жеткен бізге бірнеше мыңжылдықтан,
Әңгіме бұл туындаған шындықтан.
Ел аузында қалған Алтын патшайым —
Құтқарушы қасіретті құлдықтан.
Бұл бостандық — қазағымның арманы,
Күн астында қыранымның самғауы,
Қанға бөккен, шашыраған, жоғалған,
Талай елдің жете алмаған таңдауы.
Тәуелсіздік — бақытым да, барым да,
Жыр жазамын, жырлаймын ол жайында.
Мінәжат қып, тілейтінім тәңірден —
Қазағымды еркіндіктен айырма!

БОСТАНДЫҚ ЖОЛЫ

Бабалар біздің ғасырлап күтті
Бостандық атты бұл күнді.
Тажал таптаған дүрия дала
Тозаңын қағып, сілкінді.
“Измдерменен” көңіл алдаған,
Бозаң күндерге қош дедік,
Тұқымын тұздай құрта жаздаған
Тілімен бірге ұлтымды.
Шаңырағы қайта тіктеліп қалды
Шырқырап кеткен қазақтың,
Тәуелсіздік қиын ед неткен?!
Таусылмас шегі азаптың.
Ес білген ұлдай, етекте жауып,
Тастүйін болар кез келді.
Шапағат нұрын тайдырмасын тек
Тәңір сыйлаған азат күн.
Бостандығым-ай, тәй басқан күйде
Сынақты кештің қаптаған,
Жат пиғылмен шеттеген болды
Ақ қадамыңды даттаған.
Шалғайыңнан кеп олар алғанда
Түнге айналды-ды күндерім.
Жаманатың сенің естілер болса,
Жүректен тиген оқ маған.
Бұл бостандық бақыт құс сынды,
Оңайлықпенен қонбайды.
Қадірін оның ұға алмай жүрсек,
Бәрінен бұрын сол — қайғы.
Жүрегі түкті бабаларымның
Күреске толы жолы бар.
Жаратқан ием бұйыртсын бізге
Сол жолды адал жалғауды!

ОТЫЗЫНШЫ ЖЫЛДАР

Отызыншы жылдар десе, ойсырап,
Қаламын мен жанымды жеп сан сұрақ.
Елестейді қалбаңдаған құзғындар,
Өлік сасып, жатқан дала қансырап.

Отызыншы жылдар десе, егілем,
Қан тамған ғой қазағымның көгінен.
Маң далада маңып қашқан аш-арық
Безіп кеткен туып-өскен жерінен.

Бұл жылдарда таусылмайтын нала бар,
Шырыл қағып, аштан қатқан бала бар.
Бауыры күйіп, аңыраған ана бар,
Қайраны жоқ жер шұқыған дана бар.

Бұл жылдарда қорлық көрген текті бар,
Жау атанып, қыршын кеткен кекті бар.
Үш миллиондай жазылмайтын жараның
Әлі есебін түгендеуде жоқшылар.

Адыра қап өнеге мен өсиет,
Адамнан да жоғалған шақ қасиет.
Қаралады, ұстап берді бір-бірін,
Отызыншы жылдар айтса — қасірет.

Ән де қашып, сән де қашып далаңнан,
Мыңғырған мал жылыстаған қораңнан.
Дүниеге тоз-тоз болып таралған,
Бауырларың бүгін, міне, оралман.

Өз жолыңда тіреліп сан түйыққа,
Ауыр сынды арттың, халқым, иыққа,
Зұлмат тиіп зарлатқан сол қаралы
Отызыншы жылдарды еш ұмытпа!

ЕЙ, МАҢҒЫСТАУ, МАҢҒАЗЫМ

Оразмағанбет Тұрмағанбетұлына

Мың тарам жол,
Мың қыстау,
Әулиелі Маңғыстау,
Ақпарынды барлап ем,
Көкіректі мұң құшты-ау!
Зұлмат келіп сайтаның,
Құтырынған айтақ үн,
Тентіреген текті ұлдар,
Қара киген байтағым.
Тәнті қылған нешені
Оразмағанбет өткен көшелі.
Түнергендерге түнекте ол
Шұғыласын шашқан деседі.
Ақылын түпсіз телегей
Жүріпті көпке себелей,
Білім мұхитын кешіпті
Көк сенді бұзған кемедей.
Дерттің де түрін емдеген,
“Бұл аймақ — мұнай, кен” деген,
Сұм жалған, сені қайтейін
Сол ерге опа бермеген?
Жігерін бұғау жеңбеген,
Жарық жұлдыздай сөнбеген.
Оразкемдей болар хас батыр
Өлтірсе-дағы өлмеген!
...Ей, Маңғыстау, маңғазым,
Мұң-зарынды қозғадың,
Талапайға сан түскен
Аруанам-ай, боздадың.
Ерің елдің есінде,
Елің заман көшінде,
Абайлашы, жазғаным,
Тағы ұрпағың өсуде,
Ей, Маңғыстау, маңғазым.

ҚАРЛЫҒАШЫМ — ҚАРЫНДАСЫМ

Шын сүйген мөлдір аспанын,
Жер-суын, тауын, тастарын,
Қуанып тұрам көргенде
Даламның қарлығаштарын.

Желтоқсандағы ызғарда
Шарқ ұрған рухы құздарға,
Мен сонда тәнті болғанмын
Қаракөз қазақ қыздарға.

Жақын туған-ау жаныма,
Салқам даламның бағына,
Ризамын, тәңір, ризамын
Осы екеуінің барына.

Жел қанат қарлығашым-ай,
Елге абат қарындасым-ай.
Даламның құты — өздерің,
Қағындар қанат, жасымай!

МЕНІҢ ІНІЛЕРІМ БАР

Жаңаөзен жастарына

Өмірдің сырын бізден де жете түсінген,
Шарболат сынды, дей алмас ешкім күшін кем,
Төрешілдікті тамырыменен қопарып,
Әміршілдікті таптауға бейіл ісінген
Менің інілерім бар!

Түсінбегенге күрмеулі түйін шешілмес,
Арамдық тіпті бойынан таппас еш үйлес,
Әулиесі мен жер киесін бәрінен қояр жоғары
Қор тұтар болсаң кешірімес
Менің інілерім бар.

Күн кешпеген бұқпалап, себеп-септікпен,
Жігері жанса лаулайды, сөнбес өрт тіптен.
Бірімен-бірі қайратын сынар бәс тігіп
Өледі өлсе мәрттіктен! —
Менің інілерім бар.

Шырқыраған тілі-ділін, дінін сауғалап,
Мәңгүрттікпенен ұстасуда дауға қап.
Қолынан бұрын шығарып алған асылын
Ала алмай жүрген саудалап
Менің інілерім бар.

Биігі — мұнар, бабаларыма ұсаған,
Жетесіздікті өрелі сөзбен тұсаған,
Ұрпағының азғанын көзбен көрсе егер,
Жарылып кетер құсадан
Менің інілерім бар.

Жұлдыздайын жарқ етер ертең көгіме,
Намысты беріп кір келтірмейтін тегіме,
Болашағыма қорған болатын нақ солар,
Дақ түсірмейтін төріме —
Менің інілерім бар!..

ЖАҢАӨЗЕН, 17-МАУСЫМ

(Әнге лайықтан)

Тарихында төтеп берген сан сынға,
Ерлік те бар, елдік те бар халқымда.
Өршіл ұлан, мұны әлемге таныттың
Жаңаөзенде 17-маусымда.

Тектілік бар ата-баба салтымда,
Алатаудай асқақ содан даңқым да.
Қасиетін жоғалтпадың қазақтың
Еңсе басқан қасіретті маусымда.

Найзағайдай жарқылдадың, бұлқындың,
Төсін тілдің қаратүнек бұлтыңның.
Дүбірінмен таңдар атып жап-жарық,
Дүбіріннен жетті арайы нұр-күннің.

Сендерсіндер — жер иесі нар тұлға,
Ерлік мұра — ұрпақтарға айтуға.
Боздақтарын еске алады жыл сайын
Жаңаөзенде 17-маусымда.

ҚЫРАНДАР КЕРЕК

(Ауғанстаннан сарбаздар орала бастағанда
жазылған өлең)

Әні Айтгүл Әбдіразақованікі

Бейбіт елде бұла өскен менің
Артымнан ерген інілерім-ай,
Жат жерде жаумен тіркескендерім,
Рухы асқақ, ірілерім-ай!

Өз ошағы мен елінен асып,
Жаралы жыртқыш — қашқан жау,
Жасырын келіп, тасадан атып
Кей боздақ жерді жастанды-ау.

Адалдықты ардай кірлетпегенің,
Көкіректі тостың оқтарға,
Араңызда жоқ бірбеткейлерің,
Туған жер әлі жоқтауда.

Еске алу қиын, білем бәрін де,
Балаң шақ сонда қалды ма?
Ауғанның мұңлы күрең көгіне
Қараумен көзді талдыра.

Амандықты ту етіп тұтып,
Жетіндер елге қайтадан,
Отандастарың алдыңнан күтіп,
Бозторғайлы қыр айтады ән.

Мөлдір аспанды күн нұрға малып,
Бұлт-орамалын тау бұлғайды.
Шаттықты жүрек тұндырып алып,
Көк дөнен-көңіл тулайды.

Жақсылық қой бұл, лебі есуде,
Сейіліп зілдей тұмандар,
Көлеңкелердің бұлты көшуде,
Елге де керек қырандар.

АШЫНУ

немесе ана тілін менсінбеген бір жігітке

Көшеде шүлдірлеп келе жатқан екі жігітке қарсы жолыққан қарт: “Әй, балалар, қазақша сөйлендер”, – деп еді. Бірі мысқылдап күлді де, екіншісі дүрсе қоя беріп, қартқа біраз сөздер айтып тастады. Мұны көргенде төмендегі шумақтар қағазға түсті.

Әй, әумесер, серік қылған жырқылды,
Қылығыңнан шошындым мен біртүрлі,
Орныменен ақыл айтқан атаға
Көрсеткенің қалай болды сыртыңды?

Ойға алмайтын ата-баба өткенін
Кімсің өзің, қайдан өніп, көктедің?
Кемелдігі дала сынды қартыңның
Ақ сақалын сыйламадың, неткенің?

Жүрген сенен өзге тілді жағалап
Ертеңгі күн қандай ұрпақ тарамақ?
Өз халқының қасиетін ұқпаған
Басқаларды жарытпайды бағалап.

Тәлімің бұл жанға қатты батады,
Итше қаптың алдындағы атаны,
Сендейлерге билік тисе о, тоба,
Тілін, дінін, халқын қоса сатады.

Тілім бүгін есігімнен енгенде,
Көбейгенде келешекке сенгендер,
Бұған күліп қарайсың-ау, пәтшағар,
Сендейлер ғой қастерлісін көмгендер!

Білем, саған қазіргі кез ұнамай,
Тіл тигіздің киеліме мұрадай,
Өз жерімде, өз тілімді қорғаштап,
Қандасыммен тістестім-ау, Құдай-ай!

Кесуге бар көктеген Тіл-желекті,
Құртуға бар тарихынды деректі,
Жат пиғылға екеуміздің осылай
Бітісе алмай жүргеніміз керек-ті.

Күледі олар қартқа сенен “сыйды” алған,
Маған — түрі өрт сөндірген, қиналған,
Күледі олар халқымызға шын ұлын
Өзекке ұрып, өзгелерге иланған.

Не таптық біз басқаларға еліктеп,
Төрге оздырып, айтқанына көніп көп?
Олар болса ұлы тұтып тек өзін,
Өзгелерді есепке алмас, халық деп.

Содан, бәлкім, жолымда өткен азап бар,
Жылдар болды кем түспеген дозақтан,
Енді ғана тіктегенде еңсемді
Шот салуда сендей шала қазақтар.

Маған ауыр, оңай тимес саған да,
Жеңісім мен жеңілісім — бәрі алда.
Қасиетімді қорлар болсаң, айтайын:
Екі қолым кетер сенің жағанда.

* * *

“Я не люблю насилие и бессилие”

Владимир Высоцкий.

Сүймеймін елді — дәулеті асқанмен,
ішінен іріп, сөгілген,
Бөріктісі көп кеудесі қуыс,
құлқынын ойлап, жегілген,
Қара басы үшін тегінен безіп,
дінін ұмытып, жерінген,
Алшаң басқанмен, ездiгiн артық
көретін өлімнен.
Сүймеймін елді — ірі болғанмен,
зорлықтың дәні себілген.
Әлсізге деген мейірімнен ада,
ар менен иман көмілген.
Діттегені — жымысқы сұмдық,
сөзі мен ісі бөлінген,
Қайғының бұлты тұмшалап көгін,
нақақтың қаны төгілген.
Сүймеймін елді — ұрпағы жасық,
қиыннан қашып, безінген.
Ақыл-ойына әзәзіл еніп,
ындыны жанып көз ілген,
Бір-бірін күндеп, бөтен табанының
астында қалып езілген,
Жұрдай боп өскен ел менен жерге
махаббат деген сезімнен.

“ҚАЙРАН ТІЛІМ ”

*“Трижды убивает свою нацию тот,
кто игнорирует родной язык”*

Гегель.

Сені ұқпады, тіпті де ұғынбады,
Зар үніңе құлақты тығындады.
Жұдырықтай жүрегім – бозторғайым,
Бауыры отқа күйгендей шырылдады.

Көкпардайын додаға тағы түстің,
Топырағыңда күй кештің бейне мүскін,
Кеудемсоққа жайынды ұқтыра алмай,
Елден безіп кеткім кеп, зәһар іштім.

Босағадан сығалап әлі жүрсің,
Түсінбеген түсінер ақыр бір күн.
Өрімталым, желегің солмасын деп
Ақ жаңбырша селдеймін дүркін-дүркін.

Мен сеземін, кетерсің тамыр тартып,
Жармасқандар шаң қауып, қалар тантып.
Шын жоқтаушың лек-лек боп келеді өсіп,
Бүкіл түркі қарайтын сенім артып.

13.05.1995.

Жарамай өз халқыңның керегіне,
 Айналып көне тарих дерегіне,
 Қайран тілім, аса алмай босағадан,
 Қалармысың өгей боп өз еліңе?!

Өшермісің, сен әлде өсермісің,
 Көркемдікпен көкейді тесермісің?
 Жолыңдағы құрсауды тас-талқан ғып,
 Заманалар көшімен көшермісің?

Ғасыр жетті қазаққа — алтын берен,
 Өсер, бәлкім, сенің де нарқың ерен...
 Алтыныңның құны да қарабақыр,
 Қалар болсаң қажетсіз қалпыңменен.

Ана тілім — ардағым, жарқын таңым,
 Бүгінгіден артар ма нарқың, бағың?
 Ұғынар ма бұл қазақ бір кісідей,
 Тілі болса, тәуелсіз халқым барын?

...Басыңа қонған болса ғажап күнің,
 Бәрінен биік тұрсын қазақтығың.
 Ана тілім алшандап төрге озған күн,
 Мен айтармын: “Келді, — деп — азаттығым”.

АНА ТІЛІМ АЛҚАДАН ЖЫЛАП ҚАЙТТЫ

(Бір алқалы жиыннан кейін жазылған өлең)

Парықсыздар қойды да сынақ қатты,
Сөз-сойылмен қақ бастан бір-ақ тартты,
Жанұшырып, өз сөзін өткізе алмай,
Ана тілім алқадан жылап қайтты.

Езгісінен ессіздің жаншылғандай,
Көксүңгіге жүрегі шаншылғандай,
Ардағым-ай, қамығып жылап тұрды
Оразбайлар Абайға қамшы ұрғандай.

Тіл жойылса, ісіңнің қараң бәрі,
Қайран көңіл қан жылап, алаңдаулы,
Ендігәрі, ағайын, абай болғын,
Батыраштар көркеуде араңда әлі!..

Тілін, дінін жүр, әне, жерлегендер,
Деміне қара шайды демдегендер,
Желтоқсанда өктемнің сөзін сөйлеп,
Әлі күнге оған мән бермегендер...

“Елміз — дейміз, — он жылдық белестегі”,
Тәуелсіздік — даңғаза... елес пе әлі?..
Ана тілің, беу, қазақ, ойлашы өзің,
Ақ сүт берген Анаңыз емес пе еді?!

Қақпақылға өз тілін салған ұдай
Биліктіден көңілдің қалғанын-ай.
Мәртебесін мәреден асыра алмай,
Алқадан жылап қайтқан ардағым-ай!..

АҚЫН РУХЫНА

“Пайда ойлама, ар ойла”.

Абай.

Арды түйіп, пайда қуып жүргендер
Көзге іле ме дерегі жоқ ақынды?
Ебін тауып, екі асауды білген жан,
Есебінше, елден ерек, ақылды.

Төрде отырып, кеңес құрар қария,
Қошеметтеп, пұлдыларды жағалап,
Құлқыны үшін пысқырмайды арына,
Өмір мәнін ақшаменен бағалап.

Бөріктілер үміт күтіп ел сенген
Бөлектеніп, қара басын күйттеп жүр.
Ақыл, білім, еңбек деген өлшемнен
Қалмайтындай ұшқын-дағы титтей бір.

Топ-тобыры тойған сайын жанығып,
Дәрмені жоқ, мәзі қашты ортаның.
Қара басты тіл-дінінен жаңылып,
“Қазақтығым қалмай ма?” — деп қорқамын.

13.05.1995.

* * *

“Бас-басына би болған өңкей қиқым”

Абай.

Өзің болсаң жұртыңды аярың шын,
Кей қылығын көргенде жанады ішің.
Сен кеткелі дүние өзгергенмен,
Қоя алмай жүр қазағың баяғысын.

Өсек-аяң, дау-дамай, — елдің іші,
Сөз ұқпайтын сергелдең — үлкен-кіші.
Қаперіне ел болу кірер емес,
Ақсап жатыр сондықтан ортақ ісі.

Талайлар жүр аузымен орып орақ,
Ондайларды әділге, аққа балап,
Қолтығына дым бүркіп, өзеурер жұрт,
Ойлы жанды санатта жоққа санап.

Бір-біріне жауығып, шеттеп шығып,
Қызыл итше күншілдік ішінде ұлып,
Өзін кішік санайтын пенде болмас,
Кеуде қағып, бәрі жүр мықтымсынып.

“Ел болар — деп — қазағым енді қайтіп?”
Азабын мұң-қайғының жүрекке артып,
Біз де бір күн пәниден жоғалармыз,
Сөнген шоқша таусылып, айтып-айтып...

22.11.1993.

ҚАЗАҚША ӘН

Жұма күні, соңғы автобус кешкілік,
Қара жолда алдан самал естіріп,
Жүйткіміз біз, бағытымыз – Жаңаөзен,
Шопыр жақтан шуылдақ ән естіліп.

Автобуста отырғандар – қазақ кіл,
Сөйлескенде аузымызда – қазақ тіл,
Ал құлақта – даңғазалы шетелше ән,
Біле білсек, бітеу жара – азап бұл!

Күмбір күйді, әсем әнді жалмаған
Сайтан-сарын жағымды ма сарнаған?
Өзіндегі саф алтынын мыс көрген,
Шопыр жаққа қарап, үнсіз ойланам.

“Өшір үнін, болмаса егер қазақша ән”
Деген дауыс бәрін артқа қаратқан.
Айқайлап тұр ақ қалпақты нар қазақ:
“Құтыламыз қашан мұндай мазақтан?”

Селт етпейді ол да қазақ – шопырың,
Абайсызда қасығандай қотырын.
Ыршып түсіп, шөпжелке қыз тіл қатты:
“Ұят қайда, ағай, тыныш отырың!”.

Күнкіл-сүңкіл, өз пікірін айтты әркім,
Нар қазақ та жігіт екен батыл үн,
Тұра келіп айтып жатыр шопырға:
“Мәңгүртсің-ау, сананды алған жат ұғым”.

Ақ жаулықты ана түсті араға:
“Әй, жігіттер, ұрыспандар балаға.
Туған тілін ұғынбаған жүрек пен
Санасызға сан айтқанмен бола ма?”

Осы бір сөз батса керек жанына,
“Кінәлімін қазақша әннің жоғына,

Бұл жай ғана ұйқыашар ғой”, — деп шопыр
Өшірді “әнді” көпшілікке бағына.

...Кездер өтті көлеңкеден қорқатын,
Күндер жетті қазақтығың артатын.
Туған жерде, қара жолдың үстінде
Қазақша әнді шырқата сал, бар хақың!

Тілімнің бұл санатқа шын енгені,
Ашады ұрпақ әлі-ақ алтын көмбені,
Жол үстінде жаңғырады күні ертең
Қазағымның көркі қайтпас әндері.

...Оу, шопырым, жолаушымен жарасып,
Жүргің келсе, даудан басты ал ашып,
Жолға шықсаң серік етіп өзіңе,
Ең алдымен қазақша әндер ала шық!

ШЕТЕЛДЕН ОРАЛҒАН ҚАНДАСҚА

Кезің көп-ау басыңнан құт аунаған,
Ошағында от бықсып, тұтанбаған.
Қазақ деген болса егер алып емен,
Балта-заман аяусыз бұтарлаған.

Бұтарланған бұтақтан көктедің де,
Төтеп бердің тағдырдың өкпегіне.
Бүршігінді қызғыштай қорып бақтың
Жетсе екен деп көкпеңбек көктеміне.

Көктем, мынау — топырақ емен өскен,
Төсінен саған дәру-самал ескен.
Тамырыңды жібер де тереңіне,
Тыныста қуат тауып уақыт-көштен.

Қатал заман көрінен шетке айдалып,
Кезінді ұмыт аулақта өткен налып.
Жат топырақта бұтағың бүр жарғанмен,
Тамыр тартып, емен боп өспейді анық...

БІЗДІҢ ҚАЗАҚ...

Қазақ десе, шалқимын бай шабыттан,
Дөрегенбіз қайсар да жайсаң ұлттан,
Ғасырлардың қабатын көктеп өткен
Біздің қазақ кем еді қай халықтан?!

Бейнетімен өз-өзін асыраған,
Бауырласса, жатсынбай қасына алған,
Бұғалық пен тепкіге бой ұсынбай,
Біздің қазақ жаһанға шашыраған.

Қимаса да, бөлініп қоныс қалған,
Қиналса да, өз ділін оң ұстаған.
Біздің қазақ ұрпағын өсірем деп,
Талай елдің жеріне қоныстанған.

Сан қиырға қаңбақша айдап үміт,
Тәуекелге өз басын байлады жұрт.
Түрікмен асып, Иран мен түрікке ауды,
Біздің қазақ кеткен жоқ пайда қуып.

Бұл тағдырды еш халық алмас қалап,
Біз жеңбеген дүниеде жоқ қой азап,
Қуғындалған, қырылған, шетке айдалған —
Біздің қазақ, бәрі де біздің қазақ

Біздің қазақ — Аралда сорда қалған,
Қақ төріне полигон орнап алған.
Біздің қазақ — байлығын жатқа беріп,
Аманында ай-күннің олжаланған.

Жала қуса, қауымы, саны аз-ақ
Алауыздан өзіне-өзі мазақ.
Ғұмыр бойы Отанын іздейтұғын —
Біздің қазақ, бәрі де біздің қазақ.

Бауырыңды бір туған бөгде санап,
Санамалап жан-жаққа бөлме, қарақ.
“Мен — қазақпын!” — дегенге құшақ ашқан —
Біздің қазақ, бәрі де біздің қазақ.

ХАЛҚЫМДЫ АЛДАМАСЫН...

“Ішінде адам аласы”

Деген сөз бар, болған емес таласым,
Бірақ, бірақ, күліп келген адамға
Нанасың-ау, нанасың,
Анықтамай дос пен қастың арасын.

Байыптамай бес саусақтың саласын
Жүрген жай бар,
Танытса да кей “достар”
Жүрегінің қарасын.

Күн кешпедім сәл нәрсені малданып,
Мендік көңіл шын жігітке жап-жарық,
Сенгендіктен, біреулерден сан рет
Қалып жүрмін алданып.

Олар да жүр сілтеп маған кесегін,
Бетке күліп, сырттан айтып өсегін.
Сонда да мен бар адамға, япыр-ау,
Ғашық боп күн кешемін.

Алдай берсін, қауіпті емес ол-дағы,
Ортайса бақ — қайтадан бар толмағы.
Мені алдасын, бәріне мен көнейін,
Тек халқымды алдамаса болғаны.

ҚОШ КЕЛДІҢ, НАУРЫЗ

Ақ жолыңды кескенмен талай құзғын кеп,
Әз-Наурыз, сені ұстай алмады тізгіндеп.
Серпіліп тұман, құрсаулар қалды қақырап,
Той болып енді қиырдан жеттің бізді іздеп.

Саумалдай лебің дүниені түгел аралап,
Жер-Ана, міне, көрпесін жатыр жаңалап.
Наурызым келді, күтеміз аппақ ниетпен —
Бабадан қалып, жоғалмай жеткен аманат.

Зіл бұлтты айдап, көңілімді келдің өсіре,
Түледі тірлік, ілесіп уақыт көшіне.
Айдай аспаным арай күніммен зерленді,
Наурызым келді, жерге — құт, елге — несібе.

Өзіңді күтіп, күллі әлем бүгін тұр қарап,
Жарқыра, наурыз, сәулелі мың сан нұр тарап.
Жаңа жыл — сенсің дүниені қайта жаңғыртқан,
Жыл басы — сенсің, басталмаса да күнпарақ.

Шапағатыңмен табиғат қайта көгерер,
Сен қуат берсең, қиындықтарды жеңеді ел
Жақсылығың мен тоқшылығыңды қанат қып,
Наурызым менің, айналып жылда келе бер.

1994 жыл

* * *

Қош келдің, Наурыз, жаңа жыл —
арай күнімнің бастауы.

Қарлығып қалып, әуелеп шыққан
бабамның бейне дастаны.

Сөгіліп төсі көкжиегімді
тұмшалап келген құрсаудың,
Күлімдеп жерге қарайды бүгін
қазақтың сақи аспаны.

Көктеме болып, көгімнен сонау
жеріме дәру тамып нұр,
Көсіліп, міне, құшағын жайды
пейілім сынды алып қыр.
Құба белдерден сүйінші сұрап
торғайлар ұшты пыр-пырлап,
Құбыладан ескен мақпалдай самал
дауадай бойға дарып тұр.

Келгенде өзің қала мен дала,
дүниенің бәрі шат қандай!
Қосылып алып, тыныштық үшін
ұлы той жасап жатқандай.
Бабамнан қалған ғұрыптың асыл
тізгіні тиіп қолыма,
Жүрегім менің алғы күндерге
медетпен сүйеу тапқандай.

Наурызым — мейір-шаттығым менің,
сазыңнан тайма жаңылып,
Көктеме сайын күтейік сені
бәйшешек гүлмен сағынып.
Қазақтың мынау байтақ даласы
бозаң жусанын жамылып,
Нәріңнен сенің бір түлеп қалсын,
бойдағы дерттен сауығып!..

16.03.1996.

* * *

Жүйрік жылдың белгілі ғой тұрмасы,
Келді Наурыз, келді, міне, жыл басы.
Кәрлі қыспен қоштасуға асығар
Қазағымның қашаннан да ол мұндасы.

Наурыз келді шұғыла бөккен реңі,
Жан иесінің бұл айды хақ сүйері.
Жаңа ғана бүршік атқан тірліктің
Маңдайынан күннің нұры сүйеді.

Наурыз келді, түрлене ме өз-далам?
Шіркін, жаңбыр жауар ма еді аздаған.
Аруана-қыр алауласа күні ертең,
Менің жаным бота болар боздаған.

Құс әніне толып кетті бау, дала,
Көктем лебі сезіледі қайда да.
Кәрі терек дәурені өткен қарт сынды
Самал желге бас изейді жай ғана.

Наурыз келді, жыл есебін бастады,
Мәре-сәре тойлап жатыр жас-кәрі.
Тойлап жатыр, ал төбеден мөлдіреп
Қарайды кеп туған елдің аспаны...

ЖАСА МӘҢГІ

Тобын құрып, туын тігіп сан қауым,
Өршіткенде дұшпандарың айтағын,
Амандықпен атсын дедім әр таңың,
Қайран жұртым, Қазақ елі — байтағым!

Анашымның әлдиінен есіткен,
Ақ сүтімен жанға сіңген бесіктен
Сендік тілдің әр қадамын дәт тұтып,
Бірге онымен келемін мұң кешіп мен.

Қысқан кезде замананың құрсауы,
Ақыл-ойдың керек кемел шырқауы.
Кезің келді елдігінді ойлайтын,
Бөрі байрақ ер түріктің ұрпағы.

Кезің келді, бағытыңды оң ұстан,
Қайсарлықты қару ғып ал, намыстан,
Бүгінгідей жадау күйден арылып,
Қазақстан болсын десең Бақстан.

Жайыңды ойлап, өзімді-өзім қажадым,
Сен мұңайсаң, төмен түсті назарым.
Бақытым сол — сенің айдай ажарың,
Жаса, мәңгі, туған халқым, қазағым!

ЖАСАЙДЫ ҚАЛА

(Форт-Шевченконың 150 жылдығына)

Жаңғырып қайта ежелгі баба тұрағым,
Нұрланған көңіл ерітті мұңның қырауын.
Қара тасы да күңгірлеп тұрған сыр айтып
Қасиетін ұқпай келіпсіз асыл мұраның.

Жарқ-жүрқ еткен әсірелікке малынбай,
Қилы күнде де жолынан ақтың жаңылмай,
Шаңырағынан сан отау бөліп шығарған
Ақкетік¹ бейне түбектің текті шалындай.

Еңсесін езіп жылдардың зілді салмағы,
Демендер “неге құлашын кеңге жазбады?”
Кішкене қала үлкен тарихты арқалап,
Бүгінге жетті — жұлдыз боп, бағы жанғаны.

Уақыттың тезі талайды тоз ғып, кетті үгіп,
Жасайды қала, көңілде оған жоқ күдік.
Жасайды қала, ертеңге оны жеткізер —
Өр ұлдарының рухындағы тектілік.

Ақкетік¹ — Форт Шевченко қаласының көне атауы.

II ТАРАУ

...Маңдайыма жазсын, мейлі, қиын сын,
Баба рухы бойға күш боп жиылсын.
Менің енді сұрайтыным тәңірден —
Атамекен топырағы бұйырсын!

ТУҒАН ЕЛІМ

Туған елім, арқа тұтар асқарым,
Жырға қоссам — таусылмайтын дастаным,
Аясында сендік қамқор құшақтың
Нұрға оранды аспаным!

Сеніменен — дархандығым, кендігім,
Сеніменен — асу бермес өрлігім,
Арта түсер мерейім мен теңдігім,
Бәсең тартпас мендік үн!

Туған елім, бір ұлыңмын мен сенің,
Саған сенем, мені қолдар сол сенім.
Ана болсаң, мен — бір тамшы қаныңмын
Дала болсаң, мен — бөлінбес бөлшегің.

Шуағың бар жүрегімде, санамда,
Гүл бітеді сенде жүрген қадамға.
Шаттанамын сені өрлеткен заманға,
Бір сен үшін мақтанамын ғаламға!

АТАМЕКЕН

“Шіркін өмір болмағандай бір күнгі,
Дәм жазбады-ау көруге ата жұртымды”.
Осылайша әкем кейде мұнданып:
“Туған жерім — Форт-Шевченко” — дейтін-ді.

Балалық-ай көңілменен құлаған,
Аңтарылып қарайтынбыз біз оған.
Сезбедік қой сағынышты сарғайтқан,
Ұқпадық та жан-жүрегін жылаған.

Зейнетіңнен бейнетіңді көп көрген,
Жарты жасын жат өлкеде өткерген
Менің әкем көп боздақтың бірі еді
Туған жерге аяқ жетпей, шетте өлген.

...Мандайыма жазсын, мейлі, қиын сын,
Баба рухы бойға күш боп жиылсын.
Менің енді сұрайтыным тәңірден —
Атамекен топырағы бұйырсын!

МАҢҒЫСТАУ

1. Әжемнің жыры

Кейде тыныш, кейде соғып жағаны,
Өмір-өзен тыншу таппай ағады.
Сенсіз, міне, қасиетті Маңғыстау,
Тағы да бір жазым өтіп барады.

Алтын күннің арқандаулы жоғары
Ыстық демі ұмытылған жоқ әлі.
Атыраудың толқынындай лүпілдеп,
Бойымдағы қан тамырым соғады.

Алдағыны білмес тағдыр безбені,
Зұлмат келіп, еңсемізді езгені.
Туған жерім, бейуақта сен сағынып,
Ойлайсың ба алыс кеткен “кезбені”?

Бір қиянға түзеп алып бетімді,
Кетіп едім қыран құсың секілді.
Қырларыңды әлі кезіп жүргендей
Шалдуарлау қара бала кекілді.

Бәрі де бар, жайым жақсы, қош күнім,
Сенсіз бірақ көңілімді басты мұң.
Неге десең, қасиетті Маңғыстау,
Қалды сенде мөлдіреген жастығым.

Әулиелім, сені ойлаған кезім көп,
Туған жерден безбүйрек жан безінбек,
Көз алдымнан жазым көшіп барады,
Жастық шағым және дағы өзің боп...

2. Менің жырым

Маңғыстауым, сен деп соғып от-жүрек,
Көкірегімді бір құштарлық тепкілеп,
Мен асықтым бір өзіңе жетсем деп,
Серік болды үміт, сенім, ақ тілек.

Маңғаз өлке, менің алтын кенішім,
Сен деп келдім қанат қақсам — өрісім.
Алға қарай апаратын ұрпақтың
Бабалардың бастап берген өр ісін.

Иә, солай, шежірелім сындарлы,
Парыз білем өзің жайлы жырлауды.
Саған деген махаббатым кеудемде
Бүршік атқан енді, міне, гүл жайды.

Күннен-күнге сен жатқанда жаңғырып,
Мен қуандым жанарымда таң күліп.
Саған әкеп мені жіпсіз байлаған
Арамызда махаббат бар мәңгілік.

АҚКЕТІГІМ – КИЕЛІМ

Әні Жалғас Кеңесовтікі

Тарихың бар мені ойларға батырған,
Мен – шағала, сен – көк теңіз шақырған.
Бабалардың көзін көрген киелім,
Ақкетігім, айналайын атыңнан!

Қайырмасы:

Шаттыққа толы айнала,
Қазынаға бай дала.
Ақкетігім, өзінді
Ұмыта алман қайда да.

Өтті күндер басыңа бұлт қаптаған,
Қазынаңды қойнауыңда сақтаған.
Шежірелім, сырынды аштың бүгінге,
Сәулетіңе, дәулетіңе шаттанам.

Қайырмасы:

Іргең – теңіз, бір жағыңда — маң далам,
Ақкетігім, көргенде көз тоймаған.
Ғасырлас ас шаңырағың шайқалмай,
Ұрпағың бар ертеңінді қамдаған.

Қайырмасы.

АТЫРАУ ТЕҢІЗІНЕ

Атырауым, баба текті айбарлым,
Бастауы сен мендік шабыт-қайнардың.
Жағаңа кеп тағы, міне, отырмын
Басын құрап жазылмаған ойлардың.

Жүрегімді өлең-асау мазалап,
Бос өтсе күн, өзімді іштей жазалап,
Саған келдім күйкі ойлардан арылып,
Сарайымды алу үшін тазалап.

Нәзіктік не жұрт ұқпаған жайды ұғам,
Сәл нәрсеге қуанам да қайғырам.
Саған келдім, жігер берер дедім де,
Бабалардың көзін көрген бай мұрам.

Өмір деген қиын екен, мұңайтты,
Түсінер деп сенген досым сын айтты.
Саған келдім, шағаладай шарқ ұрып,
Ақ толқының көңілімді тыңайтты.

Саған келсем, қаяу-мұңды жеңемін,
Өз ісіме, жеңісіме сенемін.
Сондықтан да, Атырауым, мен сені
Ой қосатын қарт бабамдай көремін.

АҚТАУДАҒЫ ТАРАС АҚЫН ЕСКЕРТКІШІН КӨРГЕНДЕГІ ОЙ

Сұс танытып жанардан жауыңа дүлей кекпенен,
Қияға қанат қомданып, көзіңе түспей көп белең,
Отырғандайсың, ақыным, қамын ойлап жұртыңның,
Көкірегіңнен ұшырып түйдек те түйдек отты өлең.

Үстемдікпен бітіспес толқындай болдың жарды ұрғағ,
Еліңе деген махаббат жүрегінді оттай жандырған.
Көрер ме едің бүгін сен даусыңның асқақ шыққанын
Бұғау боп келген өзіңе таланы қатты тағдырдан.

Мұңдылау шықты өлеңің, кезің көп болды жабығар,
Украина – Ананы сағыныш жаздың сазы бар.
Рухыңа бас иер шайырлар келіп жан-жақтан,
Днепрдің сәлемін Атыраудан қабыл ал!

Тәуелсіздік таңы атып, өзгерді менің түбегім,
Томағанды сыпырып, уақытпен сен де түледің.
Қастерленіп есімің, болашақтарға жалғасты,
Ұрпағыңмен үндесті “Елім” деп соққан жүрегің!

АБАЙҒА

Тәрк етіп жалғанның сайран бағын,
Серік етіп сәулелі ой, қайғы орманын,
Өзің кеттің, рухың асқақтап жүр,
Сен мәңгі тірісің ғой, пайғамбарым!

Алдында ақ бас таулар еңсерілген,
Дара шыңым, әлі де өлшеуі кем.
Өңкей қиқым қашады, тасаланып,
Тіліп түсер сөзіңнің семсерінен.

Кісілік қасиетті ұғындырған,
Сөзің — өрт бос кеуденің жынын қуған.
Бас құрап, ел болуда қайран жұртың —
Қазаққа керек-ақсың бұрынғыдан.

Білемін, саған мақтау керегі не?
Ұғынар зер салған жан өлеңіңе.
Келер, кетер әлі де талай ұрпақ
Тәнті болып ойыңның тереңіне.

Уақыттан озық шықтың дара самғай,
Ол-дағы қалды сенен, таласа алмай.
Қазаққа жөн сілтей бер, ақылманым,
Өзіңнің биігіңнен аласармай.

ЖЫР АЛЫБЫНА ТАҒЗЫМ

(Жамбылдың 150 жылдығына)

Баурады мені бір ғажап әлем таң нұрлы,
Сәуледен безіп, күйкі тірлігім қаңғырды.
Табанды тіреп маңғаз Маңғыстау жеріне,
Абайдан кейін қарсы алып тұрмын Жамбылды.

Жырдариям менің, тілдіге ағыс бермеген,
Тұлпарға сайсам, шаң жұқпай өтер кермеден.
Шынжырыменен тұсауласа да тұл өмір,
Текті жырларын өшпестей қылып зерлеген.

Еңіреген ерге өлең бұл берер тәлімін,
Сүйеніш болып, қолтықтан демер дәру үн.
Аманкелдінің семсері сынды тот баспас
Жамбыл-жыр бейне жалаулы найза — қаруым!

Айтқандай өзі “халық, — деп, — менің шын атым”
Өсиетнама ол кәрі де, жас та ұғатын.
Қазақтың рухы асқақтап шықса көгіме,
Танимын одан баба Жамбылдың мұратын.

Дара шын десем, жете алмай бұлттар асылған,
Ол дүбір салса, жыр пырақтары тосылған.
Өлмес өлеңнің ғасырлар болса өлшемі,
Жамбыл-жыр әлі асады талай ғасырдан!

ҚОС ҰЛЫСЫ ҚАЗАҚТЫҢ

Халқымызда жомарт күздей мәуелі
Ақындар бар тәңірімнің сыйындай.
Бірде дана ұлы Мұхтар Әуезов
Қатысыпты үнді елінде жиынға.

Жиналыпты оқымысты, ғұламаң,
Мұндай алқа елдігінді сынаған.
Жүзі нұрлы, кең маңдайлы Мұхаңа
Көп қарапты мәртебелі бір адам.

Ұқсата алмай көріп-білген танысқа,
Қытайлыққа, түрікке не орысқа.
— Қай елденсіз, — деп сұрапты жақын кеп —
Тұрағыңыз біздің жерден алыс па?

Мұхаң да оны ілтипатпен қош алған,
Кезі жоқ-ты жауап таппай шаталған.
— Қазақпын, — деп күлімсіреп қарапты —
Елден келдім Қазақстан атанған.

Ал әлгі адам тұрыпты да кідіріп,
— Білмедік біз, — депті ойлана мүдіріп.
— Білмедік, — деп қайталапты тағы да
Сауалға алған жауабына сүрініп.

Мұхаң сонда бар дегендей айтарым,
Қазақтың бар аты әйгілі жайсаңын
Санағандай бәрін атай бастапты —
Хан мен биін, ақын, батыр, қайсарын.

Аталғанда аты Жамбыл бабаның
Депті әлгі адам: — Уа, қонағым, жарадың, —
Жамбыл жырын жатқа оқыпты үндіше
Шабыттана жарқ еткізіп жанарын.

“Айналайын, әруақты ерім — қара шал,
Артық емес, әулиеге баласа”.

Осылайша тебіреніпті Әуезов:
“Халықпыз, — деп, — біз елдікке таласар”.

Рух асқақ болса егер — бақ асар,
Жат жерде де бопты Жамбыл намыс-ар.
Қашаннан да халқын және елдігін
Ақын ғана басқа жұртқа танытар.

Осы бір жай Мұхаңа ой салыпты,
“Шын қадірлей білдік пе деп алыпты?”.
Мол мұрасын қайта сүзіп ақынның,
Жамбыл жайлы шығармалар жазыпты.

ЖАҢАӨЗЕН ОҚИҒАСЫНАН KEЙІН ҚАЛАНЫ КӨРГЕНДЕ

Табаныңда — дариясы мұнайдың,
Көкірегінде — асқақ рух, қырау мұң.
Көзі қырын түсті ме әлде құдайдың,
Сәнің қайда, әнің қайда, шырайлым?

Қабырғасын сөккендейін тамұқтың,
Көзі болып түнді тілген жарықтың,
Күллі әлемге кеткен тарап дауысың
Ұранындай қазақ деген халықтың.

Өршіл едің, елдің мақтан сөзі едің,
Бүгін сенің талғандай ма өзегің?
Келер әлі, келер талай кезегің,
Алдаспандай жарқылдаған Өзенім!!!

МАҚТЫМҚҰЛЫ ЕСКЕРТКІШІНЕ

Шымқай гүлді жайғасып алаң төріне,
Шабыттың жойқын шомылып алау селіне,
Шашырай шыққан күн сәулесіне малынып,
Шаттана қарап отырсың туған жеріңе.

Шын көңілменен ден қойып сендей ұлыға,
Шығысың бұл күн сусындап отыр жырыңа.
Шағала-жырың топшысы берік, серіппелі,
Шайырлар қанық шамырқанысты сырыңа.

Шыңысың өзің өлеңдей асыл өлкенің,
Шәрбаттай сөздің көкіректі өртер көркі едің,
Шыңыраудан тартқан алмастай асыл өлеңді
Ширыға жазып, әділетсізді өртедің.

Шамырқанғанда найза ғып қалам сермедің,
Шау тартпас жырмен дұшпандарыңды жерледің.
Шапағатыңды тигізіп туған халқыңа,
Шөлдегендерге шәрбат-жыр еді бергенің.

Шынайы жырдың алқаны бермес шешені,
Шайырлардың шалғайға мәшһүр көсемі,
Шырақтай жанып артыңда қалған жақұт сөз
Шашасына шаң жұқпай ғұмыр кешеді.

Ашғабат,
1982 жыл.

“ПАРИЖІМ” МЕНІҢ – ЖАҢАӨЗЕН

Мақтады деме қаласын бастан асыра,
Ыстық ұясын балар жұрт астанасына.
“Парижім” менің – Жаңаөзен деймін мен ылғи
Өзінді теңеп француздың бас қаласына.

Маусымда сонау төсіңнен жалын ұшқанда,
Жігерің көкте жасынмен шағылысқанда.
Жетіп ем саған, он жылым бірге өтіп еді
Парижге теңеу өзінді сағыныштан ба?!

Кіші болсаң да Парижден, кейпің бар асқақ,
Досыңды қоштап тұрғаның, жауыңды жасқап.
Дала-мұхиттың қалқыған ақ кемесіндей
Жарқын күндерге барасың оң сапар бастап.

Күңгірлеп, мейлі, күмбезің көк тіремесін,
Мұнараларың көзді арбап, бұлт күремесін.
Сонда да маған сен болдың Парижден қымбат,
Өзіңе менің әрдайым ақ тілегім шын.

Өзенім менің, далама шырай бергенім,
Шыңыраудан тарттың толқыған мұнай керуенін,
Француздың емес, білсеңдер, менің Парижім
Шабыт жырына бөленген мынау кеудемнің.

Парижге теңеп, жүргем жоқ өзім түсінбей,
Көзіме менің елестер көркің мүсіндей.
Бір саған деген жүректе аппақ сезім бар,
Келемін әлі мен оған қылау түсірмей.

АҚТАУҒА ОРАЛҒАНДА

Теңізге қалған байланып
Шағала сынды сазы мұң.
Өзіңе келдім айналып,
АҚТАУЫМ – алтын қазығым!

АҚТАУЫМ – қонар тұрағым,
Құс болып ұшсам қонақтар,
Өзінде өтіп ғұмырым,
Жазылар жаңа парақтар.

Кез келді сенде бақ сынар,
Салауат айтып өткенге,
Мендейлер сенде көп шығар,
Өзіндей шаһар жоқ менде.

БЕСІК ТУРАЛЫ БАЛЛАДА

Толқыған кәрі Каспий жағасында
Шөл дала көк теңізбен жарасуда.
Көшпе құм, зеңгір айдын, ақ шағала,
Ерекше сұлулықтың бәрі осында.

Осында Қиянды, Құлы ауылың да,
Қоныстас қазақ-түрікмен бауырың да,
Қос тілде адамдары таза сөйлеп,
Бас қосқан той-садақа, сауығыңда.

Бәрінен биік қойған ар-ибасын,
Осында хан көтерер ауылдасын.
Хабар сап той жасауда, міне, бүгін
Баласы Шегем-Шәудір Жарылғасын.

Шәудірдің палуандықпен аты шыққан,
Жоқ екен қиындықтан кезі ыққан.
Еске алып отырады көне көздер
Ер көңіл кісі еді деп жайды ұққан.

Тоқтамай өмір-өзен жатыр ағып,
Жұрт тыныш, балық аулап, малын бағып,
Шәудірдің шаңырағында той болуда,
Алтыншы немереге келін алып.

Бұл тойға талай жерден келді халық,
Жыршылар жыр толғауда шабыттанып.
Жас-кәрі дуылдайды қошеметтеп,
Өнерде шын жүйрікті анық танып.

Тойда анық талайлардың бас қосары,
Үлкендер көшелі сөз бастасады.
Қаратып дүйім елді сөз сөйледі
Түрікменнің төрде отырған ақсақалы.

— Әкеміз — Оразнияз, Сафи — атым,
Қазаққа ұқсас менің түр-тұрпатым.

Бұл тойға келдім арнап Шағадамнан²
Шәудірдің көріпті әкем шапағатын.

Сұм тағдыр қай пенденің жайын ұқты?
Әкеме бақытсыздық таңылыпты.
Перзенті бірінен соң бірі өліп,
Отбасы қайғы бұлтын жамылыпты.

Тәңірден ертелі-кеш тілеп медет,
Тапсам деп қам көңілге қайдан себеп,
Зарлапты үш сәбиі кезек өліп,
Аяулы анам менің Оғылгерек.

“Жасымнан қиындыққа маталдым көп,
Ал, енді нағыз қақбас атандым кеп”, —
Шәудірге әкем ылғи мұң шағыпты:
“Бұл қайғым бара жатыр, дос-ау, меңдеп”.

Шын достық осындайда сыналыпты,
Шәудір де қоңсысы үшін мұңайыпты.
Қазақтың бір ырымын жасайын деп,
Сыйынып әруақтарға, сыбаныпты.

Оңаша өз ойымен тілдесіпті,
Үміт бар, көкірегінен мұң көшіпті,
Бабамның қасиетті мұрасы деп,
Досына жасапты арнап бір бесікті.

Қыс өтіп, жаз айналып, күз келеді,
Пенденің қабыл болды іздегені.
Қуантып қоңсы отырған ағайынды,
Ораздың шаңырағына ұл келеді.

Шәудір де бесігін ап келеді енді,
“Ұрпағың, Ораз досым, өреді енді”.
Ұстатып әйеліне шарананы:
“Қазақтың бесігіне бөле”, — деді.

Шағадам² — Красноводск қаласының көне атауы.

Балаға “Қазақбай” деп ат қояды,
Шәудірдің ырымы шын ақталады.
Бесіктен ол жасаған төрт ұл өріп,
Ораздың шаңырағына бақ қонады.

Мен, міне, сол шаңырақ кенжесімін,
Тілеуін берді құдай пендесінің.
Түрікмендер “қазақ бұл” деп әзілдейді,
Екі ұлтқа ортақ жанмын, ал, несі мін?!..

...Босатып тыңдаушының жан-жүйесін,
Сафи қарт аяқтады әңгімесін.
Тербелді көз алдымда қоңыр бесік,
Ден қойса, тигізетін зор киесін.

Тарқатып сиынғанның жан наласын,
Әулетке айналдырған бір баласын.
Көзіме елестетем бесік қылып
Қазақтың сағымданған маң даласын.

Бұл өмір күз күніндей құбылмалы,
Уақыттың жай таптырмас бүгінгі әні.
Замандас ой көзімен бір қарашы,
Бесігің үйіндегі түзу ме әлі?!
Бесігің үйіндегі түзу ме әлі?!

ІНІГЕ

Заманға сай жаңартам деп үйімді,
Тастап жатсың алашанды, киізді,
Мүлік еді ата-ананның көзіндей,
Енді, міне, қажеті жоқ үйінді.

Білем, бүгін тапшы емессің ақшаға,
Жиһаз жидың, алдың жаңа баспана.
Ескі заттан арылам деп бұрынғы,
Байқа, көне бесігінді тастама.

Шаңырақты ұстап қалған ұл едің,
Өзіңе айтар бұл — ағалық тілегім.
Бесігінді тастай көрме, жарқыным,
Білгенге ол — баға жетпес киелің.

Өмір — мектеп, кездеседі түрлі сын,
Өркендесін, көркемделсін тұрмысың.
Бөпе жатар бесігіңнен ажырап,
Үзіп алма өсер ұрпақ үрдісін.

Арымас ұл үлкендермен кеңескен,
Шаңырақ бол малы, басы тең өскен.
Бесік деген киелі ғой, киелі,
Әулет өскен, одан қазақ елі өскен.

ӘН ҚАЛДЫ АЙРАҚТЫДА³

Әбілқайыр Спанға

Ұрпаққа сайлап мұра,
Жүргенде... жайратты да,
Асауың бұлқынғанда
Ән қалды-ау Айрақтыда.

Сұрқия жалмапты да,
Сылыпты қаймақты да,
Сонда да үзілмеді ән
Шырқалған Айрақтыда.

Серпіліп бұрынғы рай,
Төккенде нұрын Құдай
Сол бір ән қалықтар ма
Өр үнмен бұрынғыдай?

Ойынды кек пісірген,
Сол әннің жоқшысы ең.
Далаңның күтері көп
Өзіңнің текті ісіңнен.

Заман саз қайраттыға,
Алдыңда әруақ-мұра,
Шырқай түс сол бір әнді
Жоғалған Айрақтыда...

Айрақты³ — Маңғыстау жеріндегі отызыншы жылдар зұлматында тұрғындары аштан қырылған, тірі қалғандары босып кеткен қоныс.

АРДАГЕРЛЕР

Елес берсе өткенің, маздап қалың ой,
Шүкіршілік айтасың, аздап налып-ай.
Опатты жылдардың тірі куәсі
Ардагерлерім — боздақтарым-ай!

Еліңе сыйлап көрікті ертең,
Болдыңыздар ғой әр сертте бекем.
Сіздер жасаған өшпейді ерлік
Жауды күйретіп, жеңісті әкелген.

Жүйткіді жылдар ашып араны,
Бүгін көгімнен зіл бұлт тарады.
Ормандай ерден қалғандарым-ай,
Қатарларыңыз сиреп барады.

Бізді аландатса жайлар бұрынғы,
Тарта алармыз ба артар жүгінді?
Мұра ғып бізге қалдырып кетші
Парасатынды, қайсарлығынды.

Сіздерсіз біздер бақ таппайтындай,
Қиындық алға аттатпайтындай.
Жүре тұрындар өскенше ұрпақ
Орындарыңды жоқтатпайтындай.

ҚҰТ БОЛЫП ҚОНСЫН ЖЕТПІСІҢ

(Маңғыстау ауданының 70 жылдығына)

Маңғыстауымның биікке атын көтерген
Сен дабыл қақсаң, қырандай самғап жетем мен.
Жетпіс асса да, жалаулы шақтан аумаған,
Өмірде мен де өзіңе ұқсап өтер ме ем?!

Бұлдырап жылдар, артында қалып сағымдай,
Кемелге келдің жолынан хақтың жаңылмай.
Бүгінде, міне, шаңырағыңа бақ қонып,
Жетпіске толып, желпініп тұрсың абыздай.

Уақыт көшімен өттің сен талай кезеңнен,
Қасиетінді де, қасіретінді де сезем мен.
Бұл күнге жеттің артылған жүгің аумастан,
Төбеңнен бұлт боп төнсе де заман безерген.

Көтеріп келген қиын шақтардың тепкісін,
Беу, абызым-ай, қара нар сынды тектісің.
Халқыңның жүгін алшандап алға тарта бер,
Береке менен құт болып қонсын жетпісің!

АРМАН-САҒАТ⁴

Мен туған жер — станса Арман-сағат,
Соқпақ-жолым шығыпты содан тарап.
Еске түссе, көзіме елестейді
Кішкене ауыл мен жаққа қалған қарап...

Жоғалтып, ал табуды арман санап,
Бұл атты қойды ма екен Арман-сағат?
Тәй басып, бала болып ойнаған жер,
Білемін, өзінді іздеп барған — сауап.

Жоқсың сен мендегі бар құжаттарда,
Сыздайды жүрегімде сызат қана,
Бара алмаймын — бөтен ел, шекаралы,
Алып қашты тағдырым жырақтарға.

Бұл заман барған сайын түнеруде,
Жасымыз келіп қапты, міне, елуге.
Көне жұрт кіндігімнің қаны тамған,
Атауың жазулы тұр жүрегімде.

Аталған мен туған жер Арман-сағат
(Кім екен бұл атауды алған қалап?),
Көзіме елестейді кішкене ауыл
Соңымнан қимас жандай қалған қарап...

* Арман-сағат⁴ — түрікмен еліндегі теміржол стансасы.

ШІЛДЕДЕГІ НӨСЕР

Кеткен-ді көктің түсі оңып,
Қазбауыр бұлттар жауа алмай.
Төбеде от-күн тұсалып,
Кірпігін қақпай қадалды-ай.

Осынау шақта аңдысқан
Шаптығып шықты бір құйын,
Екпінмен ерек шаң құсқан
Желпіді көктің түндігін.

Қаптады бұлттар атойлап,
Аспанды алды көмкеріп.
Көкжиекте жатты от ойнап,
Жатқандай тауды төңкеріп.

Көк жүзі кетті шатынап,
Найзағай-ұшқын от бейне.
Дүрлігіп қалды атырап
Шуылдап нөсер жеткенде.

Түскендей көктен күткені
Жадырап қалды бар маңай.
Тал, терек бойын тіктеді,
Серпілді дүние жалған-ай.

Мұнардан аспан тазарды,
Тұр еді көптен ашылмай.
...Болар еді өмір базарлы
Нөсерлер соқса осындай.

АТБАСАР ВОКЗАЛЫНДА

Ақырып тұрған алай да дүлей ақпанда
Дес берместен көк мұзбенен ақ қарға,
Атбасар келіп, солығын басып көп тұрды
Біз мінген поезд Астана бара жатқанда.

Өтпесе уақыт, жаныңа жылжып қонар мұң,
Терезесінен қараймын сыртқа вагонның.
Көк кептерлер жайлаған вокзал шатырын,
Ал уілі басылар емес боранның.

Кептерлер отыр шатырдан ұзап кете алмай,
Осынау вокзал оларға туған отандай.
Шағала сынды мен келемін шарқ ұрып,
Үш тәулік бойы өз астанама жете алмай.

Сап, сап, көңілім, Астана біздің тұр алда,
Ноқаттай сіңіп кетерміз аппақ мұнарға.
Боранда жарып ұмтылған біздің көңілді
Кептерлер түгіл адамдар мына ұғар ма?

Намысты ерге болмайды әсте бас бақпақ,
Шағылса-дағы жанардың оты жасқақтап.
Қиынды жеңіп, қиырдан ылғи жетермін,
Алдымнан сонда, Астанам, шықшы асқақтап.

15.02.2000.

ТУҒАН ЖЕРДІ АҢСАУ

немесе ақын аға Есенғали Бөкенбаевқа хат

Аман да есен жүрмісіз,
Есенғали ағамыз.
Алыста жүрген ініңе
Шайырлардың ішінен
Өзіңнің артық бағаңыз.
Соңғы жылдар, жан аға,
Ақтау деген қалаға
Көшуді бізге нәсіп қып
Алыстап кетті-ау арамыз.
Маңғыстау болды тұрағым,
Өлеңнен өрнек құрадым,
Алыста сенен жүрсем де,
Ауылдан келген адамнан
Хал-жайыңды сұрадым.
Шабысы бөлек дүлдүлім,
Басы қатты жүйрігім,
Сағыныш жырын жолдадым,
Шабыттың ашып түндігін.
Толқындай көкке ыршыған,
Тыңдаған көңіл тыншыған.
Ел ішін кезген кезімде
Жырларыңды естіп шаттандым
Термеші менен жыршыдан.
Сөзіңнің ұқса байыбын,
Өзіңсің — асау Жайығым.
Тыңдаушыны тебіrentті,
Қайғылыны еңіретті
Әйгілі “Тоғыз қайығың”.
Жергөкте жырдан от алдым,
Жиырмада сенен бата алдым,
Отыз жасқа келгенде
Ойын-тойға сән беріп,
Өлең сөзге әр беріп,
Ақыны елдің атандым.
Еңбек еттім баптанып,
Жүрмін содан бақ тауып,
Халыққа жазған жырларым,
Жүректен шыққан сырларым,
Басылды тасқа, қатталып.
Қияға тартып жүрегім,

Шарлап кеттім жыр елін.
Алыста дәйім жүрсем де,
Шағадамдағы абызым,
Күйіне келген қобызым,
Ақылшым менің Ес-ағам,
Саулығыңды тіледім.
Бірақ та жөні, ағажан,
Бөлек-ау, туған ауылдың,
Ауылда жауған жауынның,
Ауылда соққан дауылдың,
Күннен-күнге жат болып,
Алыстап қалған бауырдың.
Шағадамды жайлаған
Қазақ-түрікмен қауымның.
Елге ырыс, құт болған,
Шұбалған Құба тауымның.
Сағым кезген белдерім,
Боз жусанды белдерім,
Бірге жүріп, бірге өскен,
Қатар да құрбы теңдерім.
Бір көруге асық боп,
Дидарыңа шөлдедім.
Бала боп жүрдім Ақтаста,
Жігіт боп бардым Бекдашқа,
Қырандай қанат қомданып,
Қайта-қайта толғанып,
Кеудемнен өлең ұшырдым
Гюшадағы көк таста.
Тартатын қайсар дала ұлын,
Қошоба, Хасан, Шағылым.
Қулымаяк, Жаңғақта
Сыралғы достар көп еді
Қыздырған еңбек дабылын.
Қуанып бұрын айтарым,
Мұңайып бүгін айтарым:
Суалған айдын тола ма,
Аққу-қаз қайта қона ма?
Қарабұғаз – байтағым!..
Осыларды ойлап жабығып,
Аулаққа жіпсіз таңылып,
Ес-аға, сізге хат жаздым,
Сағыныш бұлтын жамылып,
Інінің өзің жайын ұқ...

АҚЫН ІНІМЕ

(Есенғали шайырдың жауабы)

Сағынып, бізге жолдаған,
Хатыңды алдым, Темірім.
Мекендедің, дәм тартып,
Маңғыстаудың өңірін.
Халық үшін туған жігітсің,
Жемісті болғай өмірің.
Өлең болды өзіңнің
Ажырамас серігің.
“Ауылдан ұзап кеттім” — деп,
Бұзылмасын көңілің.
Дос табылмас дейсің бе,
Жақсыларға жақын боп,
Таба білсең көңілін.
Ақындар қайда жүрсе де,
Қызметін етпек елінің.
Арманы болмас адамның,
Ақтаса елдің сенімін.
Тоғышар мен менменнің
Баса білсе желігін.
Қамқоршысы халқының
Қиындықтан қаймығып,
Іздемес істің жеңілін.
Елің мен жерді сағынған,
Мәнісін ұқтым хатыңның.
Қысқаша жауап берейін,
Иесі деп ақылдың.
Білмейтін де бар болар
Іштегі ойын ақынның.
Бейбітшілік дәуірде
Айыру қиын арасын
Қорқақ пенен батырдың,
Тентек пенен мақұлдың.
Қасымызда жоқтығын,
Алыста жүрсек, білеміз
Жаны ашитын жақынның.
Темір інім, шүкір ет

Маңғыстау мен Жаңғаққа
Танылғанын атыңның.
Отыз жасқа келгенде
Ақыны болдың халқыңның.
Журналист болып Одақта
Жауапты іске тартылдың.
Бетбұрысты қарсы алып,
Жаршысына айналдың
Социалистік салтымның.
Іңкәрі болдың бұл күнде
Мұндағы дос-жар, артыңның.
Өнегелі өмірдің
Көшбасшысы болуға
Ұшатын құстай талпындың.
Жерлестерің біледі
Қымбаттығын нарқыңның.
Екеу болса, бірі өзің —
Көңілі ашық-жарқынның.
Ақын інім ардақты,
Өзіңе үміт артады
Атырау мен Жаңғақты.
Албырттықтан арылып,
Болатын кезің салмақты.
Қияға ұшқан қырандай
Танитын кезің жан-жақты.
Ел аузынан түспейсің,
Болсаң ақын сандақты.
Шамаң келсе, ұмытпа
Ата жолы, бұрынғы
Қасиетті әруақты,
Елдігімді жоғалтпай,
Батырған жауға бармақты.
Алатаудан асырған
Қалдан Церен бастаған
Атышулы қалмақты.
Ақындық — өнер киелі,
Кез келгенге қонбайтын.
Ақын деген — әулие
Келешекті болжайтын.

Қисығыңды түзетіп,
Тура жолға жолдайтын.
Жауыздықпен жаны қас,
Әділдікті қолдайтын.
Нағыз ақын — шежіре
Ел өмірін толғайтын.
Білімді ақын жазбайды
Парасатсыз өлеңді
Көңілің көншіп толмайтын.
Дана ақынның сөздері
Бәйтерекке меңзейді
Гүлденсе — семіп солмайтын.
Адуынды ақындар
Серпілте білер әп-сәтте
Қайғының бұлтын торлайтын.
Саған да, Темір, сенеміз
Әйгілі ақын болар деп
Ел намысын қорғайтын.

01.08.1988.,
Ақтау — Шағадам

ЖЕРЛЕРІМ

Долы желің, аптабыңа шынығып,
Ертегі естіп, айлы түнде тынығып,
Әр ісімнен шалалығым білініп,
Бала кезден көзім көрген жерлерім.
Табанымды тікеніңе тілдіріп,
Балағымды велосипедке ілдіріп,
Дүниеде барлығымды білдіріп,
Мал қайырып, селеу орған жерлерім.
Сән түзеген бозбаланы жағалап,
Дос-дұшпанды енді өзімше бағалап,
Арманымның арғымағын тағалап,
Елік-қызға көзім сүзген жерлерім.
Тойлы үйдің босағасын күзетіп,
Жиылып ап кей тентекті “түзетіп”,
Ойын-тойды іздеп жүрген жерлерім.
“Есейдік” деп, темекіні қолға алып,
Біреу артық сөз айтқанда шамданып,
Қиялданып, қыран құсша қомданып,
Алғаш рет шарап татқан жерлерім.
Оңашада махаббатты ойға алып,
Еш адамға сыр аша алмай толғанып,
Өз-өзімнен өлең құрап, сандалып,
Елік-қызға сөз арнаған жерлерім.
Енді, міне, қырық деген қырды асып,
Бірақ мәңгі құмар қылып жыр-ғашық,
Жылдар өтіп, құрдастармен сырласып,
Қуанышқа шын кенелген жерлерім.

ҚҰТТЫ БОЛСЫН!

(Берекет Жұмалиев мектебінің ашылуына арнау)

Маңғыстауым — нұр құшқаным, мақтаным,
Ыстық сенің әр соқпағың, ақ таңың.
Саған деген махаббатын ұлдарың,
Білесің ғой, қастер тұтып, сақтарын!

Батырларың аузын айға білеген,
Ақындарың есімдерін біледі ел,
Маңғыстауым, перзенттерің өзіңе
Дүниедегі бар жақсыны тілеген.

Қызықтырмай жер жаннатты басқа елдің,
Шежіренді тауға қашап, тасқа өрді,
Бабаларым сені қорғап атой сап,
Табанына таптатпады қаскөйдің.

Ерлеріңнің айбаты артық алмастан,
Өнегесі ұрпағына жалғасқан.
Ақындарың орақ тілді, от ауыз,
Елдің мұңын жырлап өткен талмастан.

Иса, Досан, Тобанияз кешегі,
Мәтжан, Алшын сөз саптаған көшелі.
Абыл, Ақтан, Сәттіғұл мен Қашаған,
Жырларымен тамсандырған нешені.

Өр тұлғалы, жүректері жалынды,
Маңғыстауым, ұлдарың бар дарынды.
Ақын-жырау, батыр, шешен, ғалымың
Бұл күндері бүкіл елге танылды.

Дей алмаймын барлығын да қамтыдым,
...Мекерия, Жұбаев Нұн, Шайхының
Еңбектерін бағалауда ел-жұрты,
Жарқыратып көрсеткендей алтынын!

Ғылым қуып, еңбек етіп татымды,
Мақсат тұтқан биіктен үн қатуды
Жұмалыұлы Берекеттей перзентің,
Маңғыстауым, көкке өрлетті атыңды.

Қыранындай қияларға самғаған,
Бүгінімен ел ертеңін қамдаған
Ісі қалды, арамызда өзі жоқ,
Ұл-қызы бар әке еңбегін жалғаған.

Жұмалыұлы түлегі еді Шетпенің,
Мұндай ұлың маңдайыңа бақ сенің,
Елге, міне, оралуда есімі,
Құтты болсын, оу, әлеумет, мектебің.

Өр ұлдарың ер көңілді, сөз емген,
Ел ырысын өндіретін тереңнен.
Халқым, сізге құтты болсын айтады,
Қонақтарың келіп тұрған Өзеннен!

Жаңаөзеннен сіздерге арнау жыр жазып,
Сәлем айтты ақын Темір Мыңжасов.
Құтты болсын Жұмалиев мектебі,
Жаса, жайна, шуағың шаш, нұрланып!

1998.

ДАЛАМЕН СЫРЛАСУ

Далам-ай менің,
Көсілген көркем далам-ай,
Көргендей алғаш, қуанып тұрмын баладай.
Елжіреп тұрмын, қасиеті күшті туған жер,
Сен маған емес, мен саған бақи анадай.

Қуанбай қайтем, дым тамбай талай көгіңнен,
Мамырда тіпті отты леп есіп деміңнен,
Кенезем кеуіп, қосыла саған шөлдедім,
Кішкене ғана бөлшегің болып сенің мен.

Тамшысын таппай жаңбырдың осы өңірден,
Балауса шөптер әп-сәтте солды-ау көрінген.
Сонда да болса сенімен қоса егілгем,
Кезім жоқ менің, маң далам, сенен жерінген.

Бүгінде мынау есесін алып сан жылдың,
Дүрия далам, бойжеткенге ұқсап сән құрдың.
Алғысың көп-ау наурыз бенен сәуірге,
Рәтін көрдің көктемде жауған жаңбырдың.

Қарашы, міне, жас жусан жарды бүршігін,
Қырынды кезіп, жинадым гүлдің мың түрін.
Шаттығың болып бозторғай ұшты пыр-пырлап,
Әніне салып, алмай жүр шіркін бір тыным.

Жарықтық дала, қайнары асқақ шабыттың,
Сен маған бүгін ерекше рай таныттың.
Гүл тұнған қырда шалғынды кешіп тұрып мен,
Қымыран жырды жүрекке құйып алыппын.

* * *

Шіркін, менің даламның ауасын-ай,
Жанға шипа, жүрекке дауасы бай.
Көлбеңдеген қиырға көз тастасаң,
Дала тектес таусылмас табасың ой.

Қол бұлғайды қыз етек қырқаларым,
Әр шоқыдан шежіре-сыр табамын.
Бозторғайлы бозаң қыр — туған дала,
Сенсің менің айтар жыр, шырқар әнім.

Шуағына даланың шомыламын,
Мауыт түнін көрпе ғып жамыламын.
Өйткені, мен түзде өскен тағыдайын,
Көрмей жүрсем, даланы сағынамын.

Сағынамын, ұзасам — жабығамын,
Дала — үйімдей, аспаны — шаңырағым.
Менің алтын қазығым — о, туған жер,
“Қастерлімсің” деп саған табынамын!

* * *

Сайын дала, көктемгі көркің ғажап,
Тұскиіздің түрленген кейпінде алап.
Бозаң жусан желкілдеп, дөңгеленген
Қарияның сілкіме бөркін жасап.

Балғын құрақ сусылдап тербеледі,
Бейне теңіз көшкендей өң береді.
Жапырақ сайын күміс шық жылтырайды,
Қолмен қадап қойғандай теңгелерді.

Білем, әлі-ақ бұл қалпың өзгерерін,
Жазираны сарғайған көз көрерін.
Төскейінде ақ сағым жеңіл қалқып,
Көшпе құмға сай-салаң кез келерін.

Мейлі, тіпті іздемен жер дарасын,
Айнымас саған ғашық көзқарасым.
Көктемінмен, аптабың, ақпаныңмен,
Сен мен үшін бөлінбес ен даласың.

* * *

Боз дала, сені мамырда
Бұралған бейне қыз деймін.
Бозала таңның шағында
Бозторғай жырын іздеймін.

Бабаларымның көзіндей,
Боз жусанды жазығым.
Батырға біткен төзімдей,
Батылға жомарт алыбым.

Батагөй шалдар о баста
Бозқасқа шалып жолыңа,
Бозаң қыр, саған таласқан,
Бермеген жаудың қолына.

Боздақтар шыққан атойлап,
Болат өзекті жебедей.
Басқыншы қашып, ат ойнап,
Бейіт боп қалған төбелер.

Бұл күнде енді ырыстан,
Бақытқа толсын әр таңың.
Бозжайнақ ұлдар құрыш қол,
Бөлесін даңққа ертеңін.

Бозмая дала — жерұйық,
Басыма сені бақ тұтқам.
Болашағыңа сеніп нық,
Бәйіт етіп өтем шаттықтан.

* * *

Алматы, міне, жасыл желекке бөленген,
Көктөбе жаққа қиямен өрлеп келем мен.
Төменде қалып у-шуға толы астана,
Кербез Алатау қарайды күліп төбемнен.

Шулайды құстар тарқата алмай базарын,
Қылықпен ерке айтады бұлақ наз әнін.
Әсем астана, көркем табиғат — тау, өзен,
Ұмыттырғандай өмірдің мұң мен азабын.

Аймалап самал, қытықтап күннің жанары,
Ағыл да тегіл ақ жаңбыр төгіп алады.
Еске алып сонда шөліркеп жатқан даланы,
Көңілім менің, Маңғыстау, саған ауады.

Жанымды тіптен сергіте алмай өпкен леп,
Сүреңсіз болып көрініп қала көкпеңбек,
Алатауға шығып, жаңбырлы бұлтты жиып ап,
Қиял қуамын өзіңе ұшып кетсем деп.

Жете алмас саған әсемдік көзді арбаған,
Қала мен дала мен әлі тіпті бармаған.
Жүрек-аруана өзіңе тартар боздаумен,
Өгей өлкені жерсінбей өтер мен — балаң.

15.08.1993.

МАҢҒЫСТАУ – БІЗДІҢ ӘНІМІЗ

Әні Жалғас Кеңесовтікі

Маңғыстау жерім,
Теңің жоқ сенің.
Қара алтын, кенім —
Байлығы елдің.
Еңбек — бір майдан,
Күміс тер тамған,
Қыранды далам
Бабадан қалған

Қайырмасы:

Маңғыстау — біздің әніміз,
Маңғыстау — біздің сәніміз.
Береке қонған, құт дарып,
Арайлап таңымыз.

Көңіл-гүл, шаттық,
Бойда өр жастық,
Бірлікпен жасап,
Қиыннан астық.
Арманым асқан,
Байлығым тасқан,
Маңғыстауыма
Ерлік жарасқан.

Қайырмасы.

МҰНАЙЛЫ МЕКЕН – ЖАҢАӨЗЕН

Әні Жалғас Кеңесовтікі

Еліне сыйлап кенін — бар асылын,
Көркі боп Маңғыстаудай даласының,
Қанатын кеңге жайып жатыр қала,
Аққудай үйлер тауып жарасымын.
Қайырмасы:

Шырайлы мекен,
Мұнайлы өлкем,
Нұрлы да жырлы
Жаңаөзен, Жаңаөзен.

Кеткен жоқ өткен жылдар өтеуі құр,
Халқымыз өлке даңқын көтеріп жүр.
Арттырған ел байлығын қай кезде де
Рухы асқақтардың мекені бұл.

Қайырмасы:

Арқауы ерен ерлік дастанының,
Қайраты елге әйгі жастарының.
Желбіреп көк байрағым тұрған шақта
Жұлдызы жарқырайды аспанының.

Қайырмасы.

АМАНАТТАП КЕТЕРМІН

Туған жерім, перзент тұттың мені де,
Жалқын күннің нұрын ектің өңіме,
Нар бабамның қасиеті сіңсін деп,
Салдың жастай аптап, боран, желіңе.

Көкірегіме шабыт құйдың, дем бердің,
Ауырғанда лебіңмен-ақ емделдім.
Жалғандыққа көңіл налып, мұңдансам,
Рух беріп, сүйенішім, сен келдің.

Біткенінше келте ғұмыр өтер күн,
Дей алам ба ауырыңды көтердім?
Азамат қып санға қостың, өсірдің,
Парызымды мен қалайша өтермін?!

Соны ойласам, бір басыма жетер мұң,
Ғұмыр-әнге өзінді арқау етермін.
Саған деген махаббатты жыр қылып,
Ұрпағыма аманаттап кетермін...

III ТАРАУ

Қамдадың да, сен мені қолдадың да,
Серік болдың өмірлік жолда мына,
Өлді десе — сенерсің, сенбе, бірақ,
Саған деген махаббат солғанына!..

...ӨЛЕҢ ҚАЛДЫ

Қалқам-ай, жан екенсің аққу көрік,
Кетердей көрген адам соңына еріп.
Қарай бердім көзіме тоят тапшай,
Алақұйын сел сезім бермей ерік.

Жібек шаш, мамық тамақ, құмырсқа бел,
Сайланған арғымақша жүрісті көр!
Мойыл көз, қаз омырау қарағым-ай
Сыңарың қылығыңды ырыс білер.

Өзгеше жан екенсің сыны ерек,
Тәңірдің саған берген сыйы бөлек.
Бояма жасандылық мүрдем кетсін,
Өзіңе пәк сезімнің нұры керек.

Бойыңда сұлулық бар өлшенбеген,
Көргендер жүрер сені көрсем деумен.
Бұл — менің жалт еткен бір сезімім ғой
Бейнеңді өлең сөзбен өрсем деген.

Сымбатың тамсандырған талай жанды,
Жігіттің жүрегіне салар қайғы.
Ойқастап ақмаралша өте шықтың,
Ізінде бір жапырақ өлең қалды...

МЕРЕКЕЛІК АРНАУ

Мереке келді,
Шаттықтың ғана тарт күйін,
Ән айтқың келсе,
Қуаныш әнін айт, күнім.
Жасарып дүние, ұмытып кетті қарттығын,
Көктеммен келген
Сегізінші март бүгін!

Нұрлы таң атты,
Шуағын төгіп келді күн,
Бақытың — қолда,
Қолыңда сенің теңдігің.
Өзіңсің бәрі: ғалым да, ұстаз, қайраткер,
Тәуелсіз елдің сүйіктісі де сен бүгін!

Жеткізбес шегі
Айтылар саған тілектің,
Сен жүрген жерге
Келеді менің гүл еккім.
Үйдің де сәні, түздің де сәні өзіңсің,
Сен тіпті мынау үлкен әлемге тірексің!

Тірілткен қайта
Суалып қалған бұлақты,
Қуарып қалған
Ақ қайың менен құрақты,
Сырлы да, жырлы, сазды да назды шуақты,
Жасай бер, жайна, аяулым көктем сияқты.

6.03.1982.

БОЗБАЛАНЫҢ КҮНДЕЛІГІНЕН

Бірінші жыр

Сағындым ғой,
Жаным-ау, өзінді ойлап,
Кездесуші ек,
Сезімнен жан алаулап.
Жүрмін, міне, біле алмай хабарынды
Құр сүлдемін
Қапыда қалған сорлап.

Сағындым ғой,
Өзінді қайдан табам?
Кездер есте
Алаңсыз сайрандаған,
Қаладай құлазиды
Қайран көңіл
Жау тиіп ойрандаған.

Сағындым ғой,
Өзегім толған жалын,
Оның емі —
Сен, бейне жауған жауын,
Аңсаттырдың сағымға айналғандай,
Болармысың
Басымнан ауған бағым?..

Екінші жыр

Жаным менің, сен мені ұмыттың ба?
Жан-жүрегін басқаның жылыттың ба?
Маған деген сезімің мөлдір еді,
Лайланып қалғаны-ау, тұнықтың да.

Жаным менің, сен мені ұмыттың ба?
Бөрідейін жортамын ұлып қырда,
“Сүйем” деген сөзінді анттай көрдім,
Сен өзің махаббатты шын ұқтың ба?..

Жаным менің, сен мені ұмыттың ба?
“Жасанды әдет жоқ, — деуші ем — қылықтымда”.
Басқаларға бас имей жүруші едің,
Болғаны ғой ұзыны құрықтың да.

Жаным менің, сен мені ұмыттың ба?..
Елемеуші ең пәрменін ұлықтың да,
Әлде біреу араға өшпес от сап,
Көрместей-ақ көңілді суыттың ба?..

Үшінші жыр

Сені ойлаймын,
Жүректі кім емдемек?..
Қарайлаймын,
Қыз көрсем, сен бе екен деп,
Өзің боп сыбырлайтын,
Көңілімді жиі алдайтын,
Не деген жел де “тентек?..”

Өзіңмен өткен күнім —
Сүйікті ертек,
Түк үнсіз кеткендігің
Жүректі өртеп.
Түнімен тыпыршимын, еске аламын,
Сәттерді аймаласқан:
“Тілек бір”, — деп.

Өзіңсіз ісім күйбең,
Өнбегендей,
Сүймесіңе
Көңілім сенбегендей.
Тірліктің шырмауынан шыға алмай,
Сағынып жүр ме екенсің
Сен де мендей?..

Төртінші жыр

Бір келерсің,
Келмеуің мүмкін емес,
Көп күн өтті,
Гүл бейнең, күлкің елес.
Қалайша маған деген бұла сезім
Жаныңды оңашада сілкілемес?

Бір келерсің,
Келмеуің мүмкін емес,
Өзінді тұсаулай бер,
Мың күн егес.
Сағыныш маған деген, біле-білсең,
Арнаңа толса, қалай дүркіремес?

Сен мені ұмытпассың,
Қашық барып,
Азапқа сал өзінді
Машықтанып,
Дүниеден баз кешеді, көрмесе егер
Қашанда бірін-бірі ғашық ғаріп.

Бір келерсің
Тіл қатып, жүрегіңмен,
Жалын құшып,
Орарсың білегіңмен.
Тірі болсақ, сен маған ораларсың,
Білемін мен...

ҚАРАҒЫМ

Сен маған мұнша неге көп қарадың?
Сынайыншы дегендей дөп қарадың.
Мен — бір жан өз отына өзі жанған,
Зияным еш пендеге жоқ, қарағым.

Сөз болды сыландатып баптағаным,
Сыңсыттым жүрегімнің мақпал әнін.
Болғанмен сыртым қоңыр, ішім дүлей,
Кейпінде жүргеніммен тоқ баланың.

Қарадың қайта-қайта бізді барлай,
Өткердік біз де бастан кезді балдай.
Сезім — от, жанарыңмен шоқ лақтырма,
Жүрерсің жалынымды сөндіре алмай.

2.06.2000.

СЕНІ ОЙЛАСАМ

Сені ойласам, аулақта қалып ән-жыр,
Жалындаймын, тірлігім — алып тандыр.
Жіпсіз мені өзіңе байлап алдың,
Тал түсінде өмірдің жолыққан гүл.

Еске аламын, тұңғыық батам ойға,
Таңың күліп әлі де атар алда.
Үлбіреген қалпыңда, қалқам, сені
Тек аялап солдырмай өте алам ба?

Сері күнді басыма салып тағдыр,
Құйылғандай кеудеме ғайыптан нұр,
Сені үзбеймін, өтемін сүйсінумен,
Тал түсінде өмірімнің жолыққан гүл...

* * *

Басыма менің қонғанда келіп сары күз,
Ойда жоқ жерден ілестің сен де, сары қыз.
Сен ұмсынғанмен бөлек қой біздің жанымыз,
Екеуміздің бұл — сорымыз, әлде бағымыз?..

Сары күз соңы ызғары үстем қыс болар,
Сары қыз, соңы — қолымнан ұшқан құс болар.
Бізден де бұрын болған ғой сондай нұсқалар,
Өмір мен көңіл сөйте де сөйте қысқарар.

Бәдәуи дүние балы мен уын тең бөлер,
Мәңгі сапарға бізді де бір күн өңгерер.
Сары күз бенен сары қыз қалар, қыс қалар,
Бұрынғыларға бізді де тағдыр теңгерер.

ҰМЫТ МЕНІ

Ұмыт мені, өтінем, звондама,
Тоғыспаймыз екеуміз бір арнаға.
Ұшқындаған сезімнен от шығады,
Қалсын ол да аян боп Бір Аллаға.

Кінәлама, есіңе ап жылама да,
Бір орында бұл уақыт тұра ала ма?
Ойлашы өзің, менде — күз, сенде — көктем,
Екеуі салтанатын құра ала ма?

Ұмыт бәрін, қайтесің мұң арқалап?
Мұңлы болсаң — құстайсың сыңар қанат.
Көрген түстей көңілде елес қалсын,
Аласұрған жүрегің тынар әлі-ақ.

КӨҢІЛ

Жеткізбейді ауылы құдашаның,
Жетем деп талай ой мен қыр асамын.
Алға қарай сүйрейді беймәлім жол,
Білмеймін маған қандай сыр ашарын.

Құдаша артық туған жамалы айдан,
Ықыласымды қайтейін саған ауған?
Өзің деген көңілдің кіршігі жоқ,
Нөсерден соңғы аспандай жаңа жауған.

Саған келем, жол жатыр — белес-белес,
Бұл шақ та екеумізге ертең — елес.
Көңілі адамдардың жақын болса,
Қашықтықтың қандайы алыс емес.

МЕН СЕНІ ГҮЛГЕ БАЛАДЫМ

Әні Айтгүл Әбдіразақованікі

Аққудай көркем, еліктей ерке қарағым,
Маған не мұнша жанардың сұғын қададың?
Мойыл көздерің тұрса да бір сыр ұқтырып,
Мерген боп қалдым тастаған жерге жарағын.

Көргендей бейне даланың аппақ маралын,
Мен-дағы саған қайта да қайта қарадым.
Қашаған шабыт еркімді аулақ қашты алып,
Сарбаздай болдым алдырған жауға қамалын.

Мен сені бір тал қызғалдақ гүлге баладым,
Уақыттан ерте үзілмесін тек сабағың.
Тіл де қатпадым, сол оймен ұзап кеттім мен,
Аққудай көркем, еліктей ерке қарағым...

ШЫҒАЙЫҚ ҚЫРҒА

Әні Жалғас Кеңесовтікі

Ақ жаңбыр болып төгіліп жерге көктен нұр,
Төбемде, міне, аспаны күліп көктем тұр.
Қиқулап бүгін үстімнен өтті аққу-қаз,
Менімен, қалқам, жусанды қырға кетсең, жүр.

Қайырмасы:

Шығайық қырға, оранып нұрға,
Жусанды далаға,
Шығайық қырға, бөленіп жырға,
Таусылмас сыр да.

Екеуміз жаным, серпіліп қырға шығайық,
Көктемде қырға барғанды көрер кім айып?
Боранды күндер қарға адым жерге шыға алмай,
Телміріп тысқа отырып едің мұңайып.

Қайырмасы.

Жүректі бүгін билеп те алды өктем жыр,
Серпіліп тысқа шыға алмап едің көптен бір.
Жүр, қалқам, бірге жусанды қырға шығайық,
Бозала қырда көк көйлек киіп көктем жүр.

Қайырмасы.

БІР ҚҰРБЫҒА

Жанардың отын мұң басып,
Жігерің құмға айналып,
Өмірден қапсың тым жасып,
Бойыңа үлкен қайғы алып.

Тұрғаныңда көрдім мен
Шегіне жетіп төзімнің.
Махаббатыңды сөндірген
Жандай боп маған көріндің.

Елестеп кетті көзіме
Бұрынғы көркем гүл өңің.
Тәнті болған өзіңе
Жігіттің бәрін білемін.

Алдыңа тартып тілегін,
Ұсынса да жүрегін,
Асау, ерке қылықпен
Жолатпап едің біреуін.

Ұзын боп созған қармағың,
Сезбедің өмір салмағын.
Талай жайсаң жігітті
Пұшайман ғып, алдадың.

“Тарттырды соның зардабын,
Қорлады ақыр жан-жарым”, —
Дедің сен терең күрсініп, —
“Тікенек болды қолдағым”.

Жібек ең, келмей түтімің,
Гүл едің, болмай күтімің...
Қиналып, міне, тұрсың сен
Елшідей жойған бітімін.

Не дейін саған, не дейін?
Жаныңа таза сенейін.

Адасып ұшқан аққуға,
Жаным-ау, сені теңейін.

Қайтадан көктеп желегің,
Асқақтап шықсын өлеңің.
Мұңайып жүрген құрбым-ай,
Қуанғаныңды көрейін.

ҚАРЫНДАСҚА

(Еркеш Азаматқызына)

Бәрі де өтер, қамықпа, қалқам, бекерге,
Өзінді оймен қажап біткенің жарамас.
Алдыңа қойған мақсатпен еңсе көтер де,
Өмірге батыл аралас!

Кездесер әлі жаман да саған, жақсы да,
Өтірік күліп, табылар қулар жаныңнан.
Оларға еріп, жалының сөніп, бықсыма,
Оларға еріп, адаспа арман-бағыңнан.

Биікке құштар, ісіңе болсаң дарынды,
Күншіл табылар, аяқтан қағар, ұзатпас.
Жасыма бірақ, толқындай болшы арынды,
Ертеңіңе сенгендер сені құлатпас.

Түсінем, қалқам, жайыңды айтпа, түсінем,
Мұңыңды сенің басымнан мен де өткердім.
Өмірді сүйген құштарлығыңның күшімен
Жағымпаздықты, жасандылықты жек көргін.

Алдыңда сенің жүретін жолың көп әлі,
Сәл нәрсе үшін жасығаның не, қарындас?
Естісін ғалам, жастықтың асау төк әнін
Босбелбеу болсаң, асқар арманың алынбас.
Жасыма бекер, қарындас!

12.09.1979.

ГҮЛДАНА

(Әнге лайықтап)

Өзіңменен теңеседі
Гүл ғана,
Аққу көркің
Өзге жаннан тұр дара.
Асылым-бағым,
Ғашығым-жаным — сен ғана.
Гүлдана, Гүлдана, Гүлдана.

Қабағыңа қонбасыншы
Мұң-нала,
Кездескенде тұршы күліп
Нұрлана.
Асылым-бағым,
Ғашығым-жаным сен ғана,
Гүлдана, Гүлдана, Гүлдана.

Атыңды әнге
қосады ылғи бір бала,
Әуенімен тербеледі
қыр-дала.
Асылым-бағым,
Ғашығым-жаным,
Гүлдана, Гүлдана, Гүлдана.

САҒЫНАРМЫЗ

Әні Айтгүл Әбдірақованікі

Қос жүректе гүл-махаббат бүр жарып,
Сыр-сезімнің пернелерін бір қағып.
Есінде ме, ынтық көңіл асығып,
Біз екеуміз кездесуші ек ұрланып?

Жарасымды, бәрі сол сәт орынды,
Көкірегіме басып ыстық қолыңды.
Сен кетуге асыққанмен қаншама,
Бірде сенің бөгей бердім жолыңды.

Тұсай алмай бойдағы асау сезімді,
Енді қайтып көрмейтіндей өзінді,
Бөгеп тұр ем, шамы жанып көрші үйдің,
Есігінен таныс әйел көрінді.

Ел ішінде жоқтай басқа жаңалық,
“Әңгімеміз” кетті содан таралып,
Кездесуді қоя алмадық біз бірақ,
Ізімізге түссе де жұрт “шам алып”.

...Өтті он сегіз — найзағайдың жарқылы,
Сағыныш қой айтпағымның төркіні.
Қымбат екен, білмеппіз-ау кезінде,
Бозбала мен бойжеткеннің әр күні.

Уақыт — өзен тыншу таппай ағатын,
Кездер келер жүрек баяу соғатын.
“Шіркін-айлап” сағынармыз сол шақта
Жастық шақтың күнін емес, сағатын.

ӘНШІ ӘЙЕЛДІҢ МОНОЛОГЫ

Жақсы еді ғой, жаным-ау, түсінгенің,
Мен өзіңнің пәк көңіл құсың едім.
Бір көрінбей кетуді ойладың ба?
Сен мені түсінбедің.

Келді мені әнімнен бөлектегің,
“Ән салмауға жүрегің көнед” дедің.
Әнсіз өткен сағатым жылдай болып,
Шаң басты ғой көңілдің желектерін.

Жас жанымның жасытып жігерін сен,
Ән айтпауды жалынып тіледің сен.
Онсыз мендік тірліктің сәні бар ма?
Ән – менің өмірім ғой, біле білсең.

Ренжістік... ойланар, келер дедім,
Кірпік ілмей түндерде, елендедім.
Өтті күндер, жаным-ау, оралмадың,
Көңлімнің ортайтып терендерін.

Мен өзіңнің ән сүйген құсың едім,
Өміріме ұсындың қысынды өзің.
Ең болмаса бір келіп кетер деп ем,
Сен мені түсінбедің...

10.09.1980.

СЕН АУЫРҒАНДА

Бүкіл дүние тұрғандай-ақ тұнжырап,
Біздің бөлме қазір бейне күзгі бақ.
Сен сырқатсың, мен отырмын қасыңда,
Жүрегімнен ағып жатыр жыр жылап...

Ал далада көктем тұр шұғылалы,
Күн көзіне торғайлар жылынады.
Өткен күнді еске алып біз де бір күн,
Гүл терерміз көк белге шығып әлі.

Айығарсың, арада күн өтсін тек,
Отырамын жаныңда күзетшің боп.
Ештеңені, жаным, сен ойыңа алма
Айығуға тиіссің, тілекшің көп.

2.11.1984.

ЖҮРЕГІМНЕН ЖЫР ТӨГІЛСІН

Жаным менің, жүректі мұңға орап,
Жарық күнді қараңғы түнге балап,
Жабырқамай, еңсенді түзу ұста,
Жаңылған жан түзелсін бізге қарап.

Жүрген жоқтыз байлық пен мансап қуып,
Жалғандықты жамылып, жаңсақ күліп.
Жолымызда жолыққан қиындықтар
Жапырылар әрдайым, болсақ биік.

Жабырқама, жаныңа күлкі егілсін,
Жанарыңнан жарқырап күн көрінсін.
Жазғы таңдай көңіліңді ашып жүрші,
Жүрегімнен жаңбыр боп жыр төгілсін.

САҒАН ДЕГЕН МАХАББАТ

Аяулым-ау, екеуміз қосылғалы
Бақытыма айналдың басымдағы.
Елігім ең, айналдың көрігіме,
Серігімсің сен менің қасымдағы.

Арман құдым, жолымды тосып қалдың,
Жігерімді бір сәт те жасытпадың.
Қазығыма айналып артымдағы,
Пысқырмадың сөзіне пасықтардың.

Сері көңіл қойды да еркелетіп,
Жүрдім талай кеш келіп, ерте кетіп.
Қабақ шытпай, алдымнан күліп шықтың,
Күндерге де мән бермей келте-кетік.

Бірдей тарттың тағдырдың салғанын да,
Қуанышын, қайғысын, салмағын да.
Есімде жоқ, бір мезет менен бөлек,
Ерекше күй өзіңе талғадың ба?

Қамдадың да, сен мені қолдадың да,
Серік болдың өмірлік жолда мына.
“Өлді” десе сенерсің, сенбе бірақ
Саған деген махаббат солғанына.

ЖАС ЖҰБАЙЛАРҒА

“Үйлену оңай, үй болу қиын” деген бар,
Саналы жастар бұл сөзді ұғып, бағамдар.
Қос өзен сынды қос тағдыр бүтін қосылса,
Жарасым тауып, жасалсын ізгі қадамдар.

Өмір жолында серік боп ылғи сәттілік,
Шамшырақ сынды жетелей берсін тәтті үміт.
Беу, қарақтарым, алтын тойды да тойлаңдар,
Отауларыңнан қуаныш кетпей, бақ тұнып.

Көңілде көктеп махаббат гүлі — нұр гүлі,
Естілсін үйден күміс күлкінің сыңғыры,
Өрісі кеңіп бабадан қалған әулеттің,
Тербеліп бесік, естілсін сәби былдыры.

Адами ғұмыр болары айқын бір нүкте,
Жақсылық келер ынтымақ барда, бірлікте.
Бас қосқан жастар, сендерге үлкен тілегім
Біріңе-бірің сүйеніш болың тірлікте!

ЖҰЛДЫЗҒА

(Қызымның ұзатылу тойында оқылған өлең)

Қолымдағы қырмызы қызғалдағым,
Алдамасын мәңгілік ізгі арманың.
Ағаңменен екеуің — қос жүрегім,
Тигізбедім өмірдің ызғарларын.

Аспаныңды сұқсыр бұлт кезбесін кеп,
Қиындығын тірліктің сезбесін деп,
Ақ жанымның алауын жақтым талай
Бақ-талабы нұр шашсын, өрлесін деп.

Неткен қысқа қыз-ғұмыр көктемдей?!
Пәле-жала ешқашан беттемегей.
Айдынына өмірдің ізінді сал
Алға тартқан желкенді ақ кемедей.

Осы болды өзінді ұшырғаным,
Әр нәрсенің байыбын түсін, жаным.
Өмір жолы тақтайдай түзу емес,
Шарболаттай қарсы алғын ұсынғанын.

Дақ түсірме атына ауылыңның,
Сыйлысы бол қосылған қауымыңның.
Қолтығыңнан демесін ата-бабаң, —
Ақ тілеуі ағайын, бауырыңның.

8.06.2001.

ҚОШТАСУ

(Әнге лайықтан)

Бойжеткенің бе?— Құлпырдың,
Өсірген қызыл гүліміз.
Аққуы өзің жұртыңның
Қияға ұшар қызымыз.

Лайық болып жан-жарың,
Ашылсын, жаным, маңдайың.
Тілеуде, міне, жан-жағың
Пәк махаббаттың солмауын.

Өмірдің заңын түсін, ұқ,
Қиналғанмен біз, бола ма?
Жұбыңа қосып ұшырдық,
Қылау түспесін араға.

Жасыл шам жанған көшедей
Соқпасын жолың тұйыққа.
Жайқалып гүлдей өсе бер,
Ұяңды ұшқан ұмытпа!

ТІЛЕК

*(Жиенім Қарлыханның ұзатылу тойында
оқылған өлең)*

Тағдыры қыздың тағдырындай-ау құстардың,
Бойжетіп, міне, ұядан жиен ұшқан күн.
Ағайын, дос-жар жер-жерден келіп жиылып,
Сағы бір сынып, құлаған күні дұшпанның.

Мерейі өсіп аққудай аппақ жанының,
Артуын тілеп басына қонған бағының,
Ақ тілектерді шашу ғып бүгін шашайық,
“Жолы болсын — деп — жиенім Қарлыханымның!”

Алдамасын тек асылдай күткен арманың,
Қайда жүрсең де, жарқырап тұрсын маңдайың,
Күйеубаламен қайыспай бірге көтеріп
Бұралаңы көп өмірдің басқа салғанын.

Алғысы тиіп ақ сақалды әке, атаның,
Киесі қолдап шалдардан алған батаның,
Бүгінгі, міне, кеңіген өрісі кең болсын
Сейсен жездем мен Ырысты сынды апаның.

Оң болсын, жастар, көтерген бірге отауың,
Көбейтсін сізбен бақытты жандар қатарын.
Маңғыстаудан келген нағашы аға тілегі —
Қолдасын әркез аруағы Бекет-Атаның!

ДҮНГЕН ҚЫЗЫНА (Зульфияға)

Дүнгеннің қызы, тұңғыық жанар, ай қабақ,
Жаныма келдің, болдың-ау мені байқамақ?..
Еліктей үркіп жүруші ең ылғи, жалт беріп
Қаштың ба әлде қараған жұрттан анталап?

Көркіңе сенің тапшайды тоят көз деген,
Шебер ғой Тәңір жаратқан артық өзгеден.
Өзіңе қарап жетпес деп тілім қорықтым,
Бейнеңді сенің салсам ба деп ем сөзбенен.

Жаның да аппақ шалмаған шайтан шалығы,
Перідей көркем періште өзің — анығы.
Сырласқан шақта көзімнің анық жеткені —
Сен көрінсең-ақ серпілер дүние тамұғы.

Сан ұсынса да, әзәзіл судан ішпедің,
Жұртпенен бірге айдынды көлге түспедің.
Оспадар сөздер осқыра шықса біреуден,
Бетінді басып, қызара ерін тістедің.

Қаза қылмаған ораза менен намазын
Көргенде сені таң қалды мендей сабазың.
Жүре беріппіз-ау жалғаншы қызық жетелеп,
Ұмытып барын бақидағы ауыр жазаның.

Үлбір еріннен маржандай тісің тізіліп,
Мөлдіреп тұрдың жанардан моншақ үзіліп.
“Аға” дегенде ана тілімде сөз саптап,
Жүрегім бейне кеткендей болды үгіліп.

Қағыңнан тайма, алдыңнан, жаным, күлер күн,
Қош айтып саған дүрмекке мен де сіңермін.
Күңгірлеп тұрған көне Тараздың жерінде
Періште сынды қарындас бар деп жүрермін.

17.06.2001, Тараз.

БАЛДЫЗЫМ

(Дәмежанға)

Балдызым бар Сенекте... сыны кетпеген,
Шындағы шынар сияқты өсіп-көктеген.
Жадырай күліп алдыңнан шығар болса ол,
Ашылар бұлт та қабағын түйіп беттеген.

Ақ қайың мүсін, бота көз, қырдың гүліндей,
Тайпалған жорға жүретін ізі білінбей,
Қылаңдарменен өзіндей сынға түссе егер,
Қалар еді онда басқалар көзге ілінбей.

Балдызым — бұл деп, көрсетем келсе де кімін,
Жасынан сүйреп келеді бір үйдің жүгін.
Жұбайыменен жұмылып алға аса берсін,
Аспанда — айы, тұрсын тек жарқырап күні.

Зырлайды уақыт, бұл өмір баста тұра ма?
Қызды қияға қондырды, ұлды ұяға,
Қыр гүлі кейпі, ақылы, ақ жүректігі
Келіндеріне қазақтың қалсын мұраға.

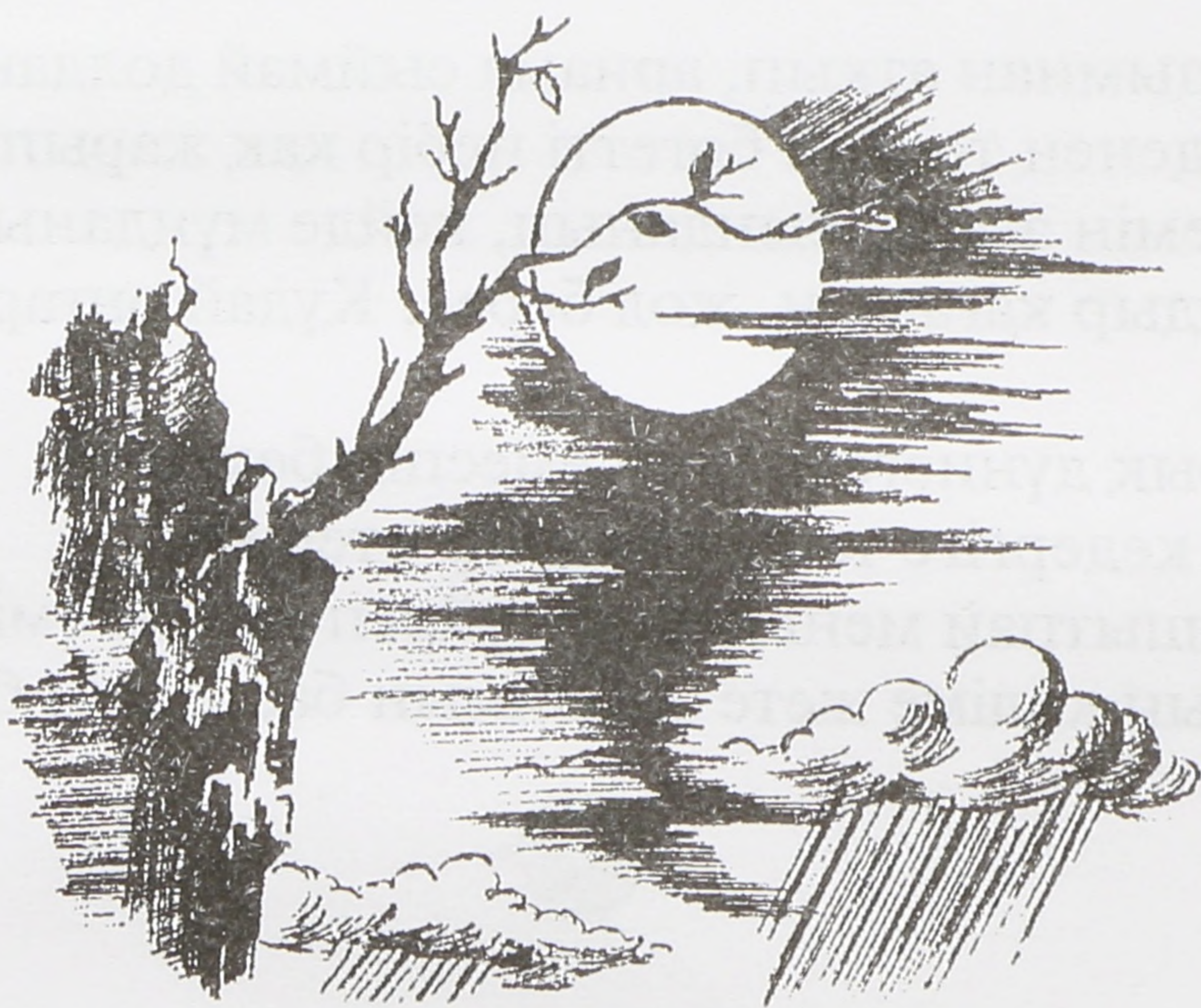
15.07.2000.

IV ТАРАУ

...Себебін мұнша мұңның кімнен көрем?—
Талайлар жүріп өткен ізден көрем,
Алдымда келе жатқан күзден көрем.
...Үзіліп қаларсың-ау бізден де, өлең...

БҰЛАҚ ЖЫРЫ

(монолог)

Бұлқынып шығып тас емшек жердің үрпінен,
Аптығып алға сәбише былдыр күлкімен,
Қырқадан асып, жолымды шайып сілтіден,
Келемін ағып, мен өткен жерлер — дүр-кілем.

Баба далама оралып бағзы сән-көрік,
Жанына дәру алсын деп шипа нәрді еміп.
Келемін ағып, тозған қырларым қарайды,
Кезеріп еріні, төскейін ыс пен сор көміп.

Келемін ағып, көп болып жолда бөгесін,
Қайратқа мініп, олардың сөгем көбесін.
Қолтықтан сүйер бір нөсер керек мұндайда
Күш-шабыт беріп, ағыл да тегіл төгетін.

Бірақ та бізде нөсерлер неткен аз тіптен?
Пұшайман көңіл көктеме келсе наз күткен,
Орайды алдан жықпыл мен ойдым шұқанақ
Ішіне зәр мен сөліңді сорар саз бүккен.

Құрдымнан атқып, арнама сыймай долданып,
Көлденең тосқан бөгетті небір қақ жарып,
Келемін ағып, жынданып, кейде мұңданып,
Сылдыр қағамын, жол берсе, Құдай оңғарып.

Жарық дүниеге келген емеспін бекерге,
Сан кедергіге тосылып өмір өтер ме?..
Тыншытпай мені келеді сүйреп нұрлы үміт,
Айдын көліме жете алмаймын ба, жетем бе?!

АПА, СЕН ҚАРТАЙМАЙСЫҢ

Әні Жалғас Кеңесовтікі

Бала деген — адамның өмір гүлі,
Қартайта ма сәбидің көңілді үні?!
Қабағыңды шытуды білмейсің-ау,
Апа, сендей көрмедім өмірліні.

Қайырмасы:

Апа, сен қартаймайсың, қартаймайсың,
Қартайдым деп ойлама әр тайғасын.
Ортамызда отырсың бала болып,
Әрқашан дастарханың ортаймасын.

Дауысында балаға жоқ ғой ызғар,
Тентектерің сонда да сені тыңдар.
Жастығың да — солар ғой, шаттығың да
Ойлашы, апа, бақытты сенен кім бар?!

Қайырмасы.

АУЫЛҒА ХАТ

(Үміт Иуышқызына)

Есінде бала кезім сақталды ма,
Жоқ әлде бұлдыр елес боп қалды ма?
“Үлкені ат ұстардың” деуші едің-ау,
Үлкенің алыс кеткен жат болды ма?

Тағдырым өз үкімін кессін мейлі,
Қос шеше көріп өстім ес білгелі.
Анамнан ақ сүт берген кем көрмедім,
Ал бүгін алыстамын, кешкін мені.

Ойымда өзің берген ұлағатың,
Ұл болдым намысы үшін тұра алатын.
Сен жақтан хабар-ошар болмай қалды
Бұл күнде көбейді ме жұрағатың?

Мұнда іні-аға болса, кеңесер ек,
Менің де айдарымнан жел есер ед.
Анашым, ұмыттың ба бір ұлыңды
Алдыңнан шығатұғын жеңешелеп?

Білемін, жамандыққа қимасыңды,
Үлгі еттің жатсаң-тұрсаң сыйласуды.
Әке мен қос шешеден қалған — өзің,
Анажан, қадір тұтам бір басыңды.

Сен барда жиналамыз шаңыраққа,
Мінәжат, дұға етеміз әруаққа.
Тебіскен тай-құлындай кездерді айтып,
Қаламыз арқа кеңіп, жадырап та.

Беу, менің ақ жаулықты ар-тірегім,
Перзенттік парыз маған артып едің.
Өзіңе қайтқан құсша оралармын,
Аман боп жүре берші — бар тілегім.

07.1994.

АҚША ҚАР ЖАУЫП ТҰР

Сұлулық тәңірінің елшісіндей,
Сәбидің көңіліндей,
Тазалық пен пәктіктің еншісіндей,
Түк күнәсіз боздақтың өміріндей
Ақша қар жауып тұр.
Адал ардай, жүретін қапалатпай,
Сүйген жар жүрегіндей,
Алғашқы махаббаттай,
Пейіліндей ананың, тілегіндей
Ақша қар жауып тұр...

ҚИЫН ЕКЕН

Беу, анашым, ардағым, нұр-шуағым,
Сен ауырдың, мен-дағы тыншымадым.
Түзде жүрсем, елендеп үйге асықтым,
Көңіліме кептеліп мың сұрағым.

Өзің едің жолыма тұрар қарап,
Төсек тарттың, кетті ұлың жүдеп-жадап.
Сен сау кезде көңілім көкке жетсе,
Жүрмін қазір, анашым, мұң арқалап.

Амалым не тағдырдың шарасына?!
Бұл — әйтеуір көңілдің наласы да.
Жаутаң қағып, тұра алмай ана жатса,
Қиын екен бәрінен баласына...

БОЙТҰМАР

(Ананы еске алу)

Арманшыл жүрек дүрсілдеп,
Жеткенде жасқа ой қуар,
“Құлыным, аман жүрші” — деп,
Анажан, тақтың бойтұмар.

Мойныма асып алқадай,
Лестім уақыт көшіне,
Сілкілеп өмір жаңқадай,
Сүйреді алға несібе.

Түсесің қазір жиі еске,
Ұғынғандаймын кеш біліп,
Жөнелер шақта келмеске
Кетіпсің тұмар тапсырып.

Өзіңсіз өтті сан жылдар,
Шығарсам естен, кеш мені,
Бойтұмар маған қалдырмай,
Жүре тұрғаның жақсы еді.

БАҚЫТ

Таң әлеті, тәтті кезі ұйқының,
Ояу едім, маза бермей жыр-құйын
Төргі үйімнен ауық-ауық естілді
Сәби үні, сықылығы күлкінің.

Ақырындап, адымымды есептеп,
Үңілдім кеп бөбек жатқан төсекке,
Күледі де былдыр-былдыр сөйлейді,
Бал жүзінен, мейір қанбас, неше өпсе.

Рахатта, ұйқысырап алаңсыз,
Дүниенің жай-күйінен хабарсыз
Жатыр бөпе, кірпік қақпа, тыныштық,
Ұйқысынан күрт шошытып аларсыз.

Бір бақытқа кенелгендей кезігіп,
Қуаныштың сақшысындай сезініп,
Ойға қалдым: “неге кейбір адамдар
Тыныштықтан жүр, — деп, — қазір безініп?”

Бір кішкентай бөлшегі боп тірліктің,
Жатыр сәби, мен мынадай сырды ұқтым:
Бақыт болса адам үшін жер басқан,
Ең үлкені сол бақыттың — бейбіт күн.

БЕЙІТ БАСЫНДА

(Қызым Дидарға)

Әрең іздеп таптым-ау қабірінді,
Сені еске алса — әкеңнің жаны мұңды,
Тәй-тәй басқан бөпемді қағып түскен
Қарғайын ба, қайтейін, Тәңірімді?..

Әкең келді басыңа жабығулы,
Елессің ғой, білемісің сағынуды?
Періштедей сенен де пейіштегі
Тірі жүрген пенденің таңы нұрлы.

Томпаңдаған еске алам қылығыңды,
Ұнатушы ең қойнымда жылынуды.
Сүйінуді жазбапты сені өсіріп,
Бұйырыпты еске алып күйінуді.

Бала екен ғой адамға балдан тәтті,
Сенің жоғың жаныма қатты батты,
Сәби бейнең қып-қысқа ғұмырындай
Көз алдымнан қол бұлғап бара жатты...

ШАҒАЛА

Әні Айтгүл Әбдіразақованікі

Шалқыған теңіз де аман, жаға да аман,
Қалқыған көз тұнады шағаладан.
Мылтықтыға сен мені ұқсаттың ба,
Оу, шағалам шаттықты жағалаған?

Әлде мені өзіңе дос тұттың ба?
Ілестің сен, шаңқ етіп көкке ұштың да,
Ғашығынан айырылып құса болып,
Көк теңізден безінген ақ құссың ба?!

Шөкім бұлттай қалқисың жел іздеген,
Мұңлықсың-ау жүрекке ем іздеген.
Айырылсаң да досыңнан егіз жүрген
Өмірің бір шағалам теңізбенен.

...Қанша ұзап кетсем де жағалаудан,
Құтылмадым ілескен шағаладан.
Жалғыз құстың бейнесі ұқсап тұрды
Қарындасқа артымнан “ағалаған”...

ҚЫЗЫМА

(Жұлдызға)

Беу, ботам-ай, еркелікті қоятын,
Кезің келді маған сүйеу болатын.
Ағаң менен екеуің ғой өмірде
Мені асқарға көтерер қос қанатым.

Үйден кетсең, “қашан келер екен” деп,
Сапар шықсам, “саған қашан жетем” деп,
Елеңдеймін, қиын екен әкеге,
Төрт құбыласы тұрмаса егер бекем боп.

Абайша айтсақ, ақыл ойла, дананы ұқ,
Бұл дүниеге кірпіш болып қаланып.
Қимағанмен, қиналғанмен бола ма?
Алыстайды енді ерке балалық.

Қызым, қазір үлбіреген гүлдейсің,
Арманыңның айдынында жүзгейсің.
Өмір қымбат қасиетін ұққанға,
Шын қадірін осы бастан білгейсің.

ҚАЙТҚАН ҚҰСТАРМЕН ҚОШТАСУ

Сездіндер, тегі, алда бір суық қыс барын,
Топтанып, міне, барасың қайтып, құстарым.
Қимадыңдар-ау, қиқулап жүрсің айналып,
Ұяңды тастап аулаққа тура ұшпадың.

Сездіндер ме әлде туған жер атты күш барын,
Көзге ыстық па екен ұя жасаған тұстарың?
Сызылтып хормен қоштасу әнін шырқадың,
Жүректер шіркін қия алмай жүр-ау құштарың.

Қайтесің енді, құралған солай тірлігің,
Табиғат-тағдыр жасайды әркез ірілігін.
Барыңдар кәне, қалайын тілеп оң сапар,
Құстарым менің, бұзылмасыншы бірлігің.

Есен болыңдар, құрыш қанаттар талмасын,
Кішкентайларың адасып артта қалмасын.
Біріңе-бірің серіксіндер ме айнымас?
Сапарың ұзақ, опасыздарың бармасын.

Құстарым, тағы күтемін келер көктемде,
Жиделер гүлдеп, ақпанның лебі кеткенде.
Бәйшешек гүлмен жолыңды тосып тұрармын,
Өздеріңменен қоштасқан мынау көк белде.

АУРУХАНА ПАЛАТАСЫНДАҒЫ ТҮН

Палатаға ай сәулесі төгіліп,
Науқас жатыр ақ төсекке көміліп.
Жатыр жігіт жанын мүжіп сан ойлар,
Тағдырына налып, іштей егіліп.

Жас ғұмыры кететіндей үтіліп,
Мұңаяды ол, Жаратқанға жүгініп.
Кейде әлсіз сәуле түсіп жүрекке,
Алғы күнге шақырады бір үміт.

Елес беріп содан нұрлы ертеңі,
Бұла жүрек өмір күйін шертеді.
Айдынында тіршіліктей теңіздің
Көтеріліп кемесінің желкені.

Мазан ойлар жасай алмай келісім,
Жатыр жігіт, ал далада — өлі түн,
Ақ палата анасынан аумайды
Тілеп тұрған өмірінің жеңісін...

ДОСЫМА

Бауырымдай көрген досым едің ғой сен менің,
Өзің едің-ау басқадан гөрі сенгенім.
Көп болды бірақ бейнеңді сенің көрмедім,
Қиналған шақта қол ұшын бере келмедің.

Келер деп сенің жолыңа ұзақ телмірдім,
Ойыңа алмай, өзіңмен-өзің сен жүрдің.
Алтыннан асыл қол жетпес биік сезімді
Тірлікте бітпес күйбеңге неге жеңдірдің?...

Ешкімге қимас досым едің ғой сен менің,
Болдым ба әлде уақытша ғана ермегің?
Соны ойлауменен тандарым атпай терледім,
Сен үшін, жаным, өзімді өзім жерледім.

Қадірін достың ұға алмай жүрген шығарсың,
Өмірде алдан кездесер талай құзар шың.
Жаныңа сол шақ жанашыр бір сөз дәру боп,
Достықтың сырын ұғарсың, сонда ұғарсың...

ҚАЙРАН ЖҮРЕК, ШАБЫТ БЕР!

Қайран жүрек, шабыт бер құйындаған,
Нөсер өлең төгейін тыйылмаған.
Шөл даладай кезеріп жүрмін қазір
Көктемеде бір тамшы бұйырмаған.

Шабыт болсын ұсынған сыйың маған,
Соны берші, сол — үлкен бұйым маған.
Тойдан кейін бос қалған дастарханның
Ыдысындай ойларым жиылмаған.

Ұстай алмай шабыттың дүр пырағын,
Мазаң ойдың күтемін бір тұнарын.
Қайра жүрек, шабыт бер, тұтанайын,
Отауымда жағайын жыр шырағын!

ДОС ТУРАЛЫ

*“Шыныменен дос жоқ-ау,
Дос жоқ менде,
Сонда қалай, өмірім босқа өткен бе?”*

Мұқағали

Дос десе, жүрдім елжіреп,
Жанымның жағып алауын,
Өзімнен аса сендім көп,
Тапсам бір деумен қалауын.

Қорғадым, таяқ жесем де,
Сол үшін түстім жұлысқа.
Досымды сатып өсем деу,
Күнә деп білдім, бұрыс па?

Мұнымды айтпас бекер деп,
Бұрыннан мені білгендер.
Сүрмедім өмір лекерлеп,
Сыртымнан өсек үргенмен.

Суыды бүгін сезімім,
Сырымды ұғар дос таппай.
Жоғалтты ма әлде сенімін,
Адамның бәрі жалдаптай?

Маздаймын-дағы сөнемін,
Қажытты ойдың ауыры,
Қайдасың, іздеп келемін,
Мәрт достықтың ауылы.

Шалқыған отым жанар ма?
Жас ақты-ау жүрек көзінен.
Жападан жалғыз аралда
Қалғандай кейде сезінем.

БІР АҒАЙҒА

Ақ кемедей асыққан жағаларға
Зәру едім сыр ұғар ағаларға.
Өзімсініп мен саған барып едім,
Кірістің-ау, аға, сен табалауға.

Ренжіттің, танытпай көсемділік,
Көрсетпедім мен-дағы есер қылық.
Әдеп сақтап алдында, үндемедім,
Кекесінге кетсе де шекем қызып.

“Артықтығың” — машинаң, қалталысың,
Сен дегенде кей қулар тартады ішін.
Ақшаны емес, ағатай, сен айтқандай,
Азаматтық ісінді ел танысын.

Ақша көп деп, беу, аға, болдың ірі,
Оныменен өлшенбес ердің құны.
Бұрынғылар айтыпты: “Ақша деген,
Байлық деген — тек қана қолдың кірі”.

Сен жеткенді мен тіпті ойламағам,
Жеке басты күйттеумен қайда барам?
Көпке ұнар асыл сөз жазамын деп,
Көптен бері мазасыз ойға қалам.

О бастан-ақ жыр жазып көрсем дедім,
Елдің сырын өлеңмен өрсем дедім.
Жақсы өлеңге мен үшін баға жетпес,
Машинаңды алмаймын, берсең тегін.

Ақшаң бітсе бір күні “жыры” тынып,
Тозған таудай қаларсың үгітіліп.
Болашаққа өшпестей сөз қалдырсам,
Мен сөнсем де, қалмаспын ұмытылып.

БАҚЫТЫМДЫ ҚЫЗҒАНБА

Аға, менің бақытым бар аздаған,
Көбін, сірә, тәңір маған жазбаған.
Жүрегімде өлеңім бар шоқтанған,
Шабыт-құйын соққан сәтте маздаған.

Көк аспаным, бар қоңырқай тірлігім,
Солар барда мен көңілді, нұрлымын.
Тағдыр маған сыйламасын ірілігін,
Солдырмаса болды деймін жыр-гүлін.

Кейбір кезде шотын салып қарау жан,
Сәтсіздіктен артқан жүгім сан ауған.
Ғұмыр бойы аулақ қонып келемін
Көкірегін у жайлаған адамнан.

...Сұстанасың, түсің суық мұздан да,
Аға, екеуміз жүре алмаспыз бір жолда.
Саған айтар өтінішім бар бірақ:
Мына аздаған бақытымды қызғанба.

ДОСҚА ХАТ

(Мүслімге)

Бағаламадың, өзінді бағаламадың,
Қиын болды ғой жолыңды қаралағаның,
Араққа еріп, жарыңның, жанашырлардың,
Жүрегін, достым, аяусыз жаралағаның.

Болашағыңа мен сенің сеніп келіп ем,
Адал жарыңмен, қос ұлмен көріктеніп ең.
Жалғызы едің анаңның маңдайға басқан,
Әзәзілге не мұншама ерік беріп ең?

Өзің жайында тыңдадым жүрегім жылап,
Құлаққа сенбей отырдым, қайталап сұрап.
Талабың мен арманың таудай еді ғой,
Қайда сол қазір, қалды ма жолыңда сұлап?

Қиындықтардың ол кезде бәріне тезіп,
Ұшқыр қиялың шарлайтын дүниені кезіп.
Сыр-сымбатыңа бәріміз қызығушы едік,
Кеткенің қалай, япыр-ау, бәрінен безіп?

Қуанушы едім сен көпке ұнағаныңда,
Мұның не, шыққан биіктен құлағаның ба?
Сені білмедім, ал өзім шыдай алмадым,
Ғазиз анашың сені айтып жылағаныңда.

Есіңе салғын, ұмытсаң, айтар әніңді,
Шаңырағыңды шайқағаныңды.
Қанатыменен су сепкен қарлығаштай боп,
Хатыма жаздым өзімнің байқағанымды.

18.09.1982.

ІНІМЕ

“Досым көп” деп мақтанасың, қарағым,
Қатарыңа сыйлысың-ау, жарадың.
Бірақ, бірақ, таңдай білген дұрыс қой,
Көп досыңның адамы мен адалын.

Жүрсін қазір жас дәуреннің тойында,
Қуатың мол, жалының бар бойында.
Мұндай шақта дос та саған көп болар,
Айналайын, сақта осыны ойында.

Дос көп тойлы дастарханның басында,
Қызық құсаң, шарап тұрса қасында.
Сөзде емес, істе таны оларды,
“Досым көп” деп кеуде керіп, тасынба.

Дос кездесер бақытынды көпсінер,
Біреулері сәл нәрсені кексінер.
Біреулері дос көрініп көзіңше,
Былай шыға “ақымақ” деп көп күлер.

Ер жігіттің басында ылғи бақ тұрмас,
Бүгінгідей көңіл де әркез тоқ тұрмас.
Басыңа бір іс түскенде, қарағым,
Шынын айтам, кей достарың таптырмас.

Өмір ылғи ұсынбайды көктемін,
Сезіндірер суығы мен от демін.
Қысылса егер — сол досыңа демеу бол,
Досың сенің бола берсін өткелің.

Уақыт қалай бір орында тұра алар?
Кез де келер дос көмегін сұранар.
Бармақ тістеп қалмас үшін сол шақта,
Достарыңды осы бастан сынап ал.

ӨМІР

Хош иісті, алуан түрлі шоқ гүлдер,
Мезгілі өтсе, су құйсаң да, солады.
Күткенінде өтпей қойған көп күндер,
Уақыт жетсе, бір-ақ сәттік болады.

Қуанышқа шын кенелген бал күнің
Сол күйінде қайта оралмас артына.
Он сегіз жас бұлғаңындай түлкінің
Бір кеткен соң көнбейді еш шартыңа.

Ойға түйіп, көптен күткен сапарың
Сәті келмей оралмайды оңына.
Қатал тағдыр сені тіпті апарып,
Лақтырады қайғы-мұңның торына.

Уақыт бітсе, қимасыңнан, асылдан
Айырыласың, бар ма басқа амалың?
Қуаныш та кейде келіп тосыннан,
Өрге тартар алға басқан қадамың.

Бұл өмірдің өз есебі, заңы бар,
Тірлігінде бітпес күрес, егесің.
Тағдыр сыйын қайыспастан қабыл ал,
Қиындықты жігеріңмен жеңесің.

Қол жайып отыр нәпақаға тапшы адам,
 Көрші үйде жан бар ауруы батып қақсаған.
 Ал біреу жүр пейіш көріп өмірін,
 Көше алмай нөпірлеген ақшадан.

Зағип ана аңсайды көзін — шырағын,
 Баспанасыз жүр, білмейді қайда тұрарын.
 Біреу мәз боп аяқты кердең басады
 Ұстанғандай бар дүние құлағын.

Құрдасым жүр күн өткенін қош көріп,
 Бір жас жігіт қапияда кетті өліп.
 Жайлы орында отыр біреу сұстанып,
 Көрінгеннің бәріменен өш болып.

Мас келеді білмей қайда сыярын,
 Қартым отыр жоқтап ескі ұранын.
 Мұңаяды жасы жеткен ару қыз,
 Таппаған соң бас қосатын сыңарын.

Мұнданамын ойлар езіп еңсені,
 Кейде өзімді сезінемін сал-сері.
 Айта берсем, иір-қиыр қайшылық,
 Беу, өмір-ай, түсінбедім мен сені.

ЖАНАРЫҢДА МҰҢ БАР ДЕЙСІҢ...

Ақпандатып, долы желі сарнаған,
Сұлық жатыр мейірімге зар далам.
Халық мынау бар қамсауын қамдаған,
“Нарық” мынау — қанға тоймас қандаған,
“Жанарыңда мұң бар” дейсің сен маған.

Қыран ұшпай қос қанатын қомдаған,
Құзғын шықты көп шуылдақ қолдаған,
Алға озып дуылдаған дау-дамаң,
Шын өнердің бағын көрдім жанбаған,
“Жанарыңда мұң бар” дейсің сен маған.

Рухсызға болған емес оң бағам,
Баба пейіл бүгінгіге қонбаған.
Соны ойласам өз-өзімнен қорланам,
Бұл өмірде табылмайды-ау жан дауам,
“Жанарыңда мұң бар” дейсің сен маған.

Ақпан, 1996.

* * *

Қабағын мүлде ашпай-ақ қойды-ау мына аспан,
Күндер-ай сұрғылт біріне-бірі ұласқан.
Көңіл көгі де бұлтты аспан сынды бұлыңғыр,
Жайсаң жазымның сезгендей болдым құнын бір.
Қысырақтың үріккен үйірі — менің ойларым,
Торысам-дағы, ұстатпай қойды құлын-жыр.

Ұлпа қар бетін әулекі желден шаң басқан,
Кезекті дүние, әп-сәтте бәрі алмасқан,
Жә, мені қойшы, шуақты күнің оралар,
Қабакты түйіп ойлана берме, мұңлы аспан.

Келеді кезің шуақтан ғана тұратын,
Жер-ана сонда өзіңнен табар қуатын.
Терезесінің алдында тағы отырар
Бекерге өлген күндерін жоқтап бір ақын...

ТҮС ЖАЙЫНДА

Ой қуғанның бұл өзі жазасы білем,
Өңім түгіл түсім де мазасыз кілең.
Шулы қаладан шыға алмай қамалып қалып,
Түсімде ылғи абдырап, адасып жүрем.

Сұп-суық қала танытып қамалдай қалып,
Жыр оқыр шақта жырымды таба алмай налып,
Төсегім терлеп, алқынып оянып кетем,
Жығылып туым, намыстан жүрегім жанып.

Түсім екенін сезген соң қуанып кетем,
Өзімді-өзім алдаймын, жұбанып бекем,
Егер де мәңкүр-нәнкүр кеп жауаптар болса,
Күндерім көп-ау сандалма, қызарып өтер.

Әулекі тағдыр қаншама мазақ қылғасын,
Туғалы бері құр емес азаптан басым,
Қиындығынан қашқан да, қаймыққан да емен
Түсімдегідей өмірде адастырмасын.

* * *

Шекеден шағып шағыр күн,
Көз алдым — сағым көлкіген.
Аяқты орап шағыл құм,
Жүре алмай алға, ентігем.
Түскендей аспан айналып,
Жүзімді жалап отты леп,
Ұмтылам алға, қарманып,
Моторша жүрек тепкілеп.
Ауызға келіп қос өкпе,
Кезерген ерін жарылып,
Сүрінем жатқан кесекке,
Бір ұрттам суға зарығып.
Тоқтықтың тарттым өтеуін,
Жоқтыққа тағдыр кез қылды,
Өмірдің қымбат екенін
Бір ұрттам сумен сездірді.
Үмітімді алға сүйретіп,
Налыдым, көзде жас құрғап,
Тірліктің ақтық минутын
Алдамшы уақыт жатты ұрлап.
Жығылып құмның өрінде,
Жарықты соңғы батырдым.
...Ояна келсем, төрінде
Өз отауымның жатырмын.

ИТТІК ТУРАЛЫ

Апта соңы, қызметтен қол босаған,
Біз — төрт жігіт, жоқтан барды жасаған.
Машиналы саудагермен танысып,
Шыға келдік қала сырты — дачадан.

Дастарханды жайып тастап газеттен,
Біз төрт сері бір-біріне сөзі өктем
Кезек-кезек өлең оқып, сөз сөйлеп,
Ащы суды құлатамыз өзектен.

Айтылмаған қалмады сыр, қалмады ой,
Қиялымыз шартарапты шарлады-ай.
Ал дачаның қақпасының алдында
Бір ит жатты азу тісі балғадай.

Ит туралы айтып жақсы аңызды,
Ақын досым аңқылдаған жаны ізгі,
Итке барды, ескерткенді тыңдамай,
Деді-дағы “ақынды ит те таниды”.

Шығып иттің бір оң, бірде солынан,
Жайлап сипап арқасынан, жонынан,
Бізге қарап насаттанып тұрғанда
Ит арс етіп, қауып алды қолынан.

Кім ойлаған дәл осындай мазақты?
Қолы ісіп, тыйылмастан қан ақты.
...Еркелеткен жаман итті біздің дос
Жарақаттан көрді біраз азапты.

Қалайды жұрт өзінше өмір сүргенді,
Бақ біледі ит жетектеп жүргенді.
Мен оларға ұқтыра алмай келемін:
“Анау иттен аулақ сал, — деп — іргенді”.

Мазағы бар, дозағы бар, өмір — сын,
Жамандықты көзбен көрсең, жерірсің.
Бала орнына ит бағуда біреулер,
Ит иттігін істемесе неғылсын?!

АРМЫСЫҢ, ҚАЙРАН АУЫЛЫМ

(Кездесу кешінде оқылған өлең)

Кластастарым, ұстаздар, достар, армысың!
Бозбала қайда, елік қыз қайда тал мүсін?!
Көп жылдар өтті қуантып, кейде мұң артып
Саумысың бәрің, ортада бүгін бармысың?

Киелі өлкем, әулиелі мекен Ақтасым,
Қастер тұтамын бала ізім сенде жатқасын.
Сені ойлауменен, қарайлауменен, ардағым,
Жан-жақтан келіп, тіредік бүгін ат басын.

Оралдық саған, ұяға қайтқан құстардай,
Алтын қазығым, сендегі тарту күш қандай!
Өзіңе келсем, көңілім — көктем, жаным — жаз,
Қыран-жүрегім көгінді тіліп ұшқандай.

Есімде бәрі, сенде жетілдім, сенде өстім,
Сен жебеп жатсаң, төбемнен менің төнбес мұң.
Тағы да, міне, жылдарды салып араға
Өзіңмен және кластастармен кездестім.

Ортаңа келдім ерекше көңіл-күйменен,
Жаңалықтарың құт болсын біздер білмеген.
Артының және қайырын тілеп кетейін,
Ұстаздарымның қатарын көрдім сиреген.

Беу, ұстаздар-ай, ертеңге бізде қадам нық,
Алға апаруда үйреткен сіздер адалдық.
Шәкірт өсірдің, алғыс арқалап өтіндер,
Тілейін тілек — баянды бақ пен амандық.

Қайран ауылым, ұстаз қауымым, армысың,
Пәле-жаладан, мұң мен наладан саумысың?
Жеткізе алмаспын, жеткізе алмаспын мен, сірә,
Құйттай жүректің кеудеге сыймас алғысын!

СЫР

Жолдас болдым талай-талай жақсымен,
Айырмадым жасын, ұлтын, тегін мен.
Жаны таза, жүректері ақ кілең,
Көкірегіне түскен сәуле көрінген.

Жолаушы боп кезікті олар жолдағы,
Аз болмады отауыма қонғаны,
Жүрегімнен шуақ бөліп сыйладым,
Нәр алсын деп қажығаны, тоңғаны.

Олар дағы мені үнемі қолдады,
Жырым-гүлім шілдеде де солмады.
Мұңайғанда іздеп шықтым жақсыны,
Ерісін деп көңлімнің тондары.

Жаңбыр жауса, жаңартады гүл өңін,
Жақсылардың ықыласымен түледім.
Адамдарға жақсылық боп жетсем деп,
Менің-дағы тыншымайды жүрегім.

ҚОЛ БҰЛҒАП ШЫҚ

Қиналдым-ау жан таппай сыр ашатын,
Қимастығым ғұмырға ұласатын.
Қуанғанда қос жүрек бірге соғып,
Қайғырғанда қосыла жыласатын.

Кейбіреуге сырымды айтып, налып
Жүруші едім, танытты тәйтiк қалып.
Түсiнетiн жан жоқтай, жұрттың бәрі
Қарабай боп, кеткендей Жантықтанып.

Өшпейтiндей дақ салып, опындырып,
Кей жiгiтiң көрсеттi қатын қылық,
Жарасатын жан таппай, жан-жүрегім,
Көштен қалған күшiктей жатыр ұлып.

Шабыттансам жырымның басы — уайым,
Тұнжыр көгім күтедi ғашық айын,
Көкжиекше алдымнан қол бұлғап шық,
Бұлтты түрген күнге ұқсап асығайын.

* * *

Көңiлiмнiң қалғаны-ай құлазып-ақ,
От жақпаған үй дерсiң — тұр азынап.
Осындайда бiр адам табылсайшы
Қаузайтындай жанынды бiразырақ.

Кеттi-ау бәрі сауғалап қара басын,
Тiрлiк үшiн жүгiрiп, жағаласып.
Жоқшылықта талайлар қашты менен,
Танымайтын жанға ұқсап, араны ашып.

Ойласаң, қалады екен жаның жасып,
Баршамен жүрген қандай араласып?!
Кел-дағы, көңiлiмдi қаузап жiбер,
Кетсiншi менен құрғыр нала қашып...

ТУҒАН КҮНІМДЕ ОҚЫЛҒАН ӨЛЕҢ

Бүгін менің тойлайтыным — туған күн,
Еңсе тіктеп, әкем жігер жиған күн.
Әулиеге жүрген анам ат айтып
Қуаныштан жасы жүзін жуған күн.

Жүріп келем, алға басып қадамдар,
Жастан асып оң мен солды бағамдар.
Ықыласымен мені сүйеп келеді
Айналайын ақ пейілді адамдар.

Бүгін маған мереке күн — туған күн,
Мен — бірімін тұлпар жырды қуғанның.
Көз ашқалы тағдыр көрдім тайталас,
Өмір — күрес, белді бекем буғанмын.

Демім жетсе, белестерден әлі асам,
Өлең сөзден сарай соғам — қаласаң,
Бақыттыға балап өтем өзімді,
Туған халқым, бір қадеңе жарасам.

Туған күнім, міне, бүгін келді де,
Әндетерміз, шертіп қызық әңгіме,
Дүниеге келдім, мен де кетермін,
Туған халқым, сен аман бол мәңгіге!

ЖҮРЕККЕ СӨЗ

Көктей өтіп өмірдің сыңдарынан,
Жеміс іздеп мәуелі жыр-бағынан
Жүрген едім, сен мені шошындырдың,
Неге адастың, жүрегім, ырғағыңнан?

Аулақ қашып өсектен итше үрген,
Сенгіштігім үшін тек соққы көргем.
Келте-кетік күндерім көп болса да,
Бұл өмірді жан едім құлай сүйген.

Шаршадың ба кездерден жанұшырған?
Өресі пәс жаманның сағы сынған,
Көкірегімнен кетердей ұшып шығып,
Беу, тентегім, жаңылдың қағысыңнан.

Шортандайын кеудемде салдың ойран,
Бөтен жұрттай бітімін мәңгі жойған.
Сен суынсаң, тән семіп, ойым жұтап,
Тұлпардайын болармын тұсап қойған.

Мазалама, мен әлі жүре тұрам
Толқындайын жағаға жүз атылған.
Парызымды жердегі өтеген соң,
Қоштасамын қыздайын ұзатылған...

ДОСҚА СЫР

Отырмын, міне, қырықты артта қалдырып,
Жас дәурен өтті жүректі оттай жандырып.
Бастағы шаштай бір нәрсе айқын, әй, досым,
Жалғаншы өмір сүйретті, естен тандырып.

Қызыққа толы қызу күндерім, қош енді,
Думанға талай толтырып едім көшенді.
Тойлы күндерден ойлы күндерге көшейін,
Қайтарсам деп жылдарға кеткен есемді.

Бір жүрген күндер қылаңдарменен бал қылық,
Жігіттік иттік, өтті ғой бастан сан “бүлік”.
Күйігі өртеп, өкпегі кеткен тондырып,
Жылдарым менің, сағыныш толы жаңғырық.

Отырмын, міне, өткізіп қырық қырқасын,
Деп жүрдік талай: “Өмір — той, жүрек шырқасын”.
Мөлдір көлімді алдым-ау талай лайлап,
Бүрсендеп қалдым соққанда кейде бүрқасын.

Өтуде өмір, ей, досым, бірақ өкінбен,
Кезім жоқ еді тасқа да салса кетілген.
Мен кеткенмен де, артымда қара балдар бар
Заманға бейім, бізден де гөрі жетілген.

Кесілмесін тек бабам — қазақтың жолдары,
Табиғат заңы — гүлдің де көктеп, солмағы.
Арттағыға мін — жоқтаусыз ердің қалғаны,
Орнымен бізді еске алып тұрса, болғаны...

БІР ӨЛЕҢШІГЕ

Көкжелегін көңілдің өсіретін,
Тәңірім еді бұл өлең бас иетін.
Жұлым-жұлым мағынасыз шумақтармен
Кетірдің-ау асылдың қасиетін.

Шатып-бұтып, сөз құрап, әрнені айтып,
Арамтер боп жүргенің, босқа танып.
Бейне көктен түскендей “ақын” болдың
“Шығарам,— деп,— атымды енді қайтіп?!”

Әр нәрсенің ой салып жүйесіне,
Сөз патшасын жүгіндір иесіне,
Жыр өнері дертпен тең түсінгенге,
Ұшырайсың, ұқпасаң, киесіне.

КҮН НҰРЫНДАЙ ҚУАМЫН КӨЛЕҢКЕНІ

Өзімшілдік ойың мен сананды алып,
Сөздерің де кетіпті жалаңданып.
Түкке алғысыз өзгелер, сен болмасаң,
Құритындай дүние қараң қалып.

Көрмегендей тырбыңған жан баласын
Ел алдында еңбегін малданасың,
Келгендей-ақ Құдайдың қолын алып,
Өз-өзіңнен шалқақтап мәз боласың.

Сыртың жылтыр болғанмен, ішің түтін,
Танытам деп әуресің іскер пішін.
Бұлданасың, өзіңше тұлданасың
Өмір сүріп жүргендей біреу үшін.

Мұқалта алмай мендегі асқақ үнді,
Зәрінді төк, құра бер қақпаныңды.
Күн нұрындай қуамын көлеңкені,
Тіреп тұрсаң, тастай ғой аспаныңды.

АҚЫН АРЫЗ ЖАЗБАЙДЫ

Жанына жат ақынның жала деген,
Қараны ақ, ал ақты қара деген.
Жамандыққа тап соның қолы бармас,
Ақын арыз жазбайды, жазады өлең.
Сәби көңіл, қардай ақ тілегімен,
Не айтса да, айтатын жүрегімен,
Ақын да — бір диқан ғой ой егетін
Адамдарға жырының түренімен.
Өлеңімен түйрейді, ашындырсаң,
Сөз түсінбес біреуді басындырсаң,
Ол алқаның гүлі ғой, көркі көптің
Шабытына дем беріп тасындырсаң.
Ақын арыз жазбайды, соны ұғындар,
Жақсылыққа ғашық ол жаны ділгәр,
Сондықтан да ақынын сыйлайды жұрт,
Көп ішінен ден қойып, соны тындар.
Санасыздар ақынды қаралаған,
Нәзік жанын жазықсыз жаралаған,
Хан көтерген өнерді халқым менің
Ертеден-ақ ақынын бағалаған.
Жанына жат ақынның жала деген,
Қараны ақ, ал ақты қара деген,
Жамандыққа барғандар — ақын емес,
Ақын арыз жазбайды, жазады өлең.

12.02.1988.

ҮМІТ

Мәнсіз күндер кеудеме түнетсе мұң,
Ертеңге үміт келеді сүйеп бүгін.
Қысқа жібім күрмеуге келмесе де
Бір жақсылық күтетін сияқтымын.

Бір жақсылық, білемін, болады әлі,
Қанаттанам, сыпырып томағаны,
Басқа түскен бүгінгі бұлыңғыр күн
Бұлдырықтай бұлдырап жоғалады.

Ғаділет пен шапағат жол алады,
Барша тірлік сонан соң оңалады.
Жадаулықтың қамытын сілкіп тастап,
Көгереді біз жүрген қоғам әлі.

Демеймін мен нені аңсап, нені күтем,
Үмітімді сүйеніш-серік етем.
Жоқтықтың да артында тоқтығы бар,
Бір жақсылық болады — сеніп өтем.

* * *

Күннің көзі тұтылып,
Сұрланды көктің қабағы.
Атырау жатыр құтырып,
Сабалап марғау жағаны.

Атады суын тепсеңге,
Шуылы баурап даланы.
Құты қашып, бүкшендеп,
Қаңбақтар зытып барады.

Жатқанда теңіз долданып,
Тереңнен жынын шақырып,
Шағала ұшты қомданып,
Жасындай көкке атылып.

Сусылдап құрыш қанаты,
Әуеге тартты қасқайып.
Сатырлағанмен жай оты,
Қайтатын емес жасқанып.

Ұрандаған батырдай
Шаңқылдайды кекті үні.
Дауылың жатыр басылмай,
Бас идіре алмай тектіні.

...Өмір де осы-ау, ойласаң,
Жігерсіздікті ықтырған.
Жүректен сөнбе, қайсарлық,
Қиындықтарға тік тұрған!

ТҮНГІ ЖЫР

Құшағында ұйқының,
Тыншу тауып, жатыр жұрт.
Ұстатпайды-ау жыр-құйын,
Құрсын бүйткен ақындық!

Мазалаған көп ойдан
Миың бейне қорғасын.
Көңіл шіркін тоғаймас,
Жыр ұстатпай қойғасын.

Елеңдейсің селт етіп,
Естілген сәл дыбысқа.
Ұйқы қашып, өң кетіп,
Қиялыңмен тыныстап.

Үңілесің сағатқа,
Ертеңгі істі ап ойыңа.
Көп ұзамай таң атса,
Жыр да қалар жайына.

Терезеден ұрланып,
Сығалайды ай келіп.
Жазғаныңды сынға алып,
Отырғаның ой теріп.

...Ең көрікті ой тауып,
Өлең жолын шумақтап.
Мәз боласың таң қалып,
Жыр-бөбекті құндақтап.

25.08.1984.

* * *

Бүгін түнде,
Жаным, маған ұйқы жоқ,
Сезімімнің шабыт қақты қақпасын,
Өлең келді, маза берер түрі жоқ,
Көз ілермін соның бабын тапқасын.
Сырлы әлеммен
Қасиетті өлеңмен
Сырласуға мен оңаша қаламын,
“Айлы түнде нұр жауады” деген бар,
Оңғарылар әрең қуған талабым.
Тентек желдің ызыңына құлақ сап,
Ойға шомып, сөз інжуін қазармын.
Өткір теңеу, тапқыр ойды тұзақтап,
Кім біледі отты жырлар жазармын?..
Бүгін түнде,
Жаным, маған ұйқы жоқ,
Сезімімнің шабыт қақты қақпасын,
Өлең-қыздың маза берер түрі жоқ,
Тынығармын таң ағарып атқасын.

БАЛА ҚАЙЫҢ

Ызғарлы күз келгенде,
Бар қызығың жылыстап үйге енгенде,
Мен аппақ қайың көрдім
Сары жездей бүкіл бақ түрленгенде.
Сезіліп қыстың лебі,
Өршелене соққанда долы желі
Майысып қалды аққайың
Сынардай бұраң белі.
Сусылдап шулаған бақ,
Жапырағы төгілген үйдей дарак
Қайыңға жұлмаланған
Дәрменсіз тұрды қарап.
Тербелген бала қайың
Жаяды жапырағы-алақаның,
Дінгегінен аялап сипай бердім,
Еске түсіп кішкентай балақаным.
Тым нәзік, балғын өңді,
Аққайыңды құшаққа алғым келді.
Емендей тамыр тартып,
Жел жағында пана боп қалғым келді...

БҮГІНГЕ ЖЕТТІ ДАУЫСЫҢ

(Сүгір Бегендікұлына)

Өнеріңменен өрнегін тауып ғұмырың,
Тарлан ең талай парлатқан тойдың дүбірін,
Маңғыстауыңа Ирани бақты тең көрмей,
Оралдың елге, Сүгірім!

Не тауқыметті көрсең де нәсіп-мандайдан,
Сиқырлы саздың ағыздың балын таңдайдан.
Қағынан тайған киіктей сан жыл күн кешіп,
Сағыныш жаздың шалғайдан!

Алқалы топта халқыңның қорғап намысын,
Таныттың жырда хас тұлпарлардың шабысын.
Естігендерді еріксіз ертіп соңынан,
Бүгінге жетті дауысың!

Бабалар сөзін жалғадың алтын көпірдей,
Шабыттанғанда тасқындадың-ау нөпірдей.
Ертеңге сені жалғайтын ұрпақ бар қазір,
Сенім артатын өкінбей!

Өзіндей болып ән-жырың елге қосылды,
Бұлт жаппайды екен жасыңды,
Жарқыра, баба, көшкенмен жылдар, көме алмас,
Тот баспайды ғой асылды!

АҚ ЖАУЛЫҚТЫ АБЫЗЫМ

*(Ұзақ жылдар ауырса да, асқақ қалпын
жоғалтпаған апамыз Айша Оңайбекқызына)*

Өсірген өзің ұл-қызың — қазынаң, кенің,
Дес бермей дертке, сүйенген қазығың — сенім,
Есікке барып, мұң болып төрге жетуің,
Отырмысың сен, ақ жаулық абызым менің.

Еңсені езіп, қаяу-мұң жаншылағанда,
Жанымды кейде сумаң сөз қамшылағанда,
Шалғайдан болсын, жан апа, ұшамын саған,
Қара шалдардың орыны ойсырағанда.

Үзілсе үміт, тірлікте кетер кетеуің,
Қашанда бейнет қайтарар үлес-өтеуің,
Келгенде саған кетемін ұққандай болып
Өмір дегеннің бітіспес майдан екенін.

Келтіріп күйге тірліктің қобызын керім,
Ұяңның құрап әлі де негізін өзің,
Айдында жүзген біз — кеме, шамшырақ болып
Қол бұлғап тұршы, ақ жаулық абызым менің!

11.05.2000.

АРНАУ

(Мұқағали Мақатаевқа)

Өлеңімен өрнектеп ел мұратын,
Жыр бәйгеде пырағын оздыратын
Мұқағали ақынды жиі іздейміз
Әр жүрекке шуағын қондыратын.

Алматының бір әсем кеші есімде,
Көрдік оны Абайдың көшесінде.
— Мұқағали әне отыр, — деді досым, —
Өлең тұнып ойының кесесінде.

Қыз балтырлы қайыңдар жар астында
Ие болып бір ғажап жарасымға,
Омырауын самалға ашып тастап,
Бізге өлең оқыды, нанасың ба?

Шабыт отын үйіріп жанарына,
— Оқимын, — деп — өлеңді, қарағыма,
Толғап кетті қазақтың Сарыарқасын,
“Зер жамылды — деп — біздің дала мына”.

Өлді деуге оны адам қимайды анық,
Көкірегіне отты өлең сыймай қалып,
Мұқағали ағамыз кетті-ау деймін
Болмысымен мәңгілік жырға айналып...

ҰСТАЗҒА

(Халық мұғалімі Құсайын Айтқалиевке)

Елестетіп көзіме дария болған бұлақты,
Аман-есен жүрмісіз, ұстаз аға лұғатты?
Мұхит десек өмірді, білім болса кемеміз,
Қол бұлғайсыз алыстан жарық жұлдыз сияқты.

Кемел ойға сай келіп жомарт жүрек, нар талап,
Абыроймен келесіз “Ұстаз” атын арқалап.
Ертеңіне халқымның алаңдасақ сіз болып,
Қазағымның базары емес мәңгі тарқамақ.

Тәліміңнің мәніне ден қоямын, ұғамын,
Қанаттанып кеткендей асқарыма шығамын.
Түлеп ұшқан қолыңнан бір құсындай сезінем,
Болса керек осындай шын мәнінде мұғалім!

Жүрегіме ұялап ақыл сөзің, болмысың,
Жетелейді қияға өнеге алар оңды ісің.
Сынығындай алтынның жарқырай түс, тот баспа,
Көтере бер талмастан халқыңның мол алғысын!

ӨМІРІНІҢ МҰРАТЫ

(Айжан Қарақызы Тәшеноваға)

Мұғалімдік мәнісін жан-тәнімен ұғатын,
Асыл жандай айнымас, мәрт қалпында тұратын
Сені көрдім, Айжан-ау, сені көрдім, ардақтым,
Ұстаздыққа арнаған өмірінің мұратын.

Білгендерге бұл өмір сан тарқатты жиынын,
Өзгермедің сен бірақ, мектеп болды бір үйің.
Мұхитынан білімнің інжу теріп келесің,
Бағындырып өзіңе қиынның да қиынын.

Кейбір шақта жаныңды жабырқатып нала-мұң,
Шаршатқан да шығар-ау шулы кезі баланың.
Жүрегіңнің шуағын шашып тастап ондайда,
Ұлағатын таныттың кемел ойлы дананың.

Төбемізден, мінеки, жүйрік жылдар тұр ағып,
Өнегелі ісің көп шәкірт алар мұра ғып.
Шын ұстаздың соңында ізі қалар өшпестей
Шын ұстаздың есімі ұмытылмас, бұл — анық.

Жұлып берген балаға жүрегінің жақұтын,
Ізгілікке байлаған бар ғұмырлық уақытын
Өзіңе алғыс көп бүгін ұрпақ айтар әлі де,
Ұстаздықтан табылсын іздеген зор бақытың.

КҮНӘ

*“Белшесінен күнәға ел батулы,
Үйренді олар бірін-бірі атуды.
Кәсіп қылды арақ-шарап сатуды,
Ақырзаман қалмады ма жақындап?”*

Мақтымқұлы

Өзі нарттай, әрі жарау ат мінген,
Ен даланы әнге бөлеп шат күлген,
Желе жортып келе жатты жолаушы
Көрген адам дейтін “Құдай бақ берген.”
Келе жатып жалғыз жапан далада,
Ақбоз үйге бас тіреді қонаға,
Есікті ашып жап-жас, сылқым келіншек,
Күлімсіреп, деді: “Төрлет, кел, аға!”
Үйдің іші қыздың жиған жүтіндей,
Ал келіншек қырдың қызыл гүліндей.
Жолаушыға төрден орын ұсынды
Көптен күткен қонағының біріндей.
“Қаруым сай, қоржын толы асқа да,
Бұрылып ем, қажет болып баспана, —
Деді, — жігіт, — аландама іргеге
Жата кетем ер-тоқымды жастана”.
“Азаматсыз, — деді әйел — паркың нар,
Ақпан мынау кез емес қой салқындар,
Егер бүгін қонғың келсе осы үйге,
Бірін қала, қоятын үш шартым бар.
Хабар алғын сәби жатқан бесіктен,
Өлтір де оны, жітір анау есіктен,
Екінші шарт: мендей сұлу көрдің бе?
Қойныма кір, шын ләззатты кешіп көр.
Үшінші шарт: құмыра толы арақты іш,
Білгенге ол қайғы-мұнды таратқыш.
Шарттың бірін орында да, қон үйге,
Ниет болса, жатыр сізде жарап күш”.
“Жассың әлі, дәурен баста тұра ма?
Ессіздік қой бару мұндай күнәға,
Үш шартың да қылмысқа тең мен үшін,

Өтінемін, орынсызды сұрама!”, —
Деді жігіт, бірақ әйел қайтпады,
Тартты аяқтан тылсым сордың батпағы,
Сан ойланып, толғанса да жолаушы
Бұл бәлеге ешбір айла таппады.
“Нәрестеге қалай қимақ өлімді?
Нәпсіге еріп, ластай ма сезімді?
Бәрінен де зиянсызы арақ қой...”
Ойлады ол соны ішіп көруді.
“Дейді ғой жұрт, қызыл іштік, ақ іштік,
Қайтер дейсің, жаса, жаңа таныстық”, —
Деп жолаушы құмыраны қолға алды,
Шартқа төзбей жөнелуді намыс қып,
...Таң атқанда көрді сұмдық “ойынды”,
Өлі сәби, қанға бөккен сойылды,
Босап жатыр арақ толы құмыра,
Жанында — әйел айқара ашқан қойынды...

ЭЛЕГИЯ

(*Інім Өмірге*)

Тентегім-ау,
Жапырағын жаймаған өркенім-ау,
Көктей түсіп, қайтадан солып қалып,
Сен мені өртедің-ау!
Бәрі қалды —
Қызығын, қуанышын,
Жан-жүрегім тілініп жылады шын,
Неге асықтың өмірді көрмей жатып,
Тетелесім, бірге өскен жұбанышым?!
Білесің ғой,
Мен ылғи бір сен дедім,
Қатарыңнан кем қалмай жүрсең дедім,
Қапияда өзіңнен айырылып қап,
Жел өтінде қалғандай бүрсеңдедім.
Қолдан келсе,
Өлімге қияр ма ағаң?
Ертеңінді көрмедің қиялдаған,
Шарасызбын, қайтейін, қош, бауырым
Менің тар маңдайыма сыя алмаған...

8.08.1981.

СОҢҒЫ РЕТ ҚОШТАСТЫМ...

(Тағы да інім Өмірге)

Жылау үні шығады қараша үйден,
Егіледі қам көңіл қара киген,
Жылау айтып сыңсиды апаларым
Бозторғайша бауыры отқа күйген.

— Мен кісіге жамандық жинамадым, —
Деген оймен мен-дағы қиналамын.
Жылағанға қол ұшын берсем дедім,
Осы ма, тағдыр, сонда сыйлағаның?

Мұңайғанның маңдайын сипасам деп,
Қуанғанның жанында шырқасам деп
Жүргенімде өзімді соғып кетті
Қайғы деген қатігез бұрқасын кеп.

...Жоқтау үні келеді безілдеген,
Көңілім ояу, ойларым көз ілмеген.
Кетер едім, қанаты сынып қалған
Шағаладай өзімді сезіндім мен.

Ең соңғы рет қоштастым өзіңменен,
Сарқылды ұстамдылық, төзім деген,
Шырқырайды жүрегім кеудемдегі,
Сонда мен көмбей жатып сені іздегем.

Ісі болып бәрі де қас-қағымның,
Мұң торлады жанарын дос-жарыңның.
Тарады жұрт, мен тұрмын тұсалғандай
Ұзай алмай жанынан жас қабірдің.

Мен сен үшін, інім-ау, балғын өнді,
Топ кісіден бөлініп қалғым келді.
Қара жерге, білмеймін, қимадым ба? —
Топырақтан тазартып алғым келді.

8.08.1981.

БІР БАЛА

Ол ақылды әрі көркем бала еді,
Биіктерге жету еді талабы,
Мұны байқап қырсық түсті соңына,
Артты содан өмірінің әлегі.

Ұмтылса да бейне қайтпас сарбаздай,
Қырсық қаптап шыға берді ормандай,
Бірі итеріп, бірі шалды аяқтан,
Құлады ол, жолы қалды жалғанбай.

Адалдықтың, Әділдіктің жақыны,
Адамның да жарқылдаған батылы
Еді ол бала, сүйенішін таппады,
Ажал болып қырсық жетті ақыры.

Қалмағандар қыр соңынан қырсығып,
Демейсіндер “Енді, міне, тыншыдық.”
Тынымынды алатындай күні ертең
Қараша үйден қара бала жүр шығып...

ӨЗІҢМЕН БІРГЕ

Өзіңдей кім бар
Алдымнан асқақтап шығар?!
Көзің бе еді ұлдар
Барғанда қашқақтап бұғар?
Сен кеткелі орының ойсырап, қартым,
Елесің қапты көгалда ат баптап тұрар.

Жан жоқтай қамқор
Құм басқан шарбағың жатыр,
Аруана аунар
Күл шашқан шаңдағың тақыр,
Төрт көзі түгел отырып, көлеңке баққан,
Мұншама неге болды екен ұлдарың пақыр?!

Ісінді күйттер
Жоқ екен, қора жұтаған,
Үрерге ит жоқ,
Көз тұнар алабұтадан.
Қиюы қашқан тірлікті көргендер бүгін
Еске алар ылғи өзінді, елге құт адам.

Қаусаған дүние —
Көргенім, сөгілген ірге,
Дей алмады ешкім
“Оңалар, көңілді бірле,”
Береке-бірлік, ер-намыс, бақ-дәулеттің де
Кеткенін білдім, қартым-ау, өзіңмен бірге.

АҚЫН КӨП БОЛСА...

Лауазым өсіп, кетті ме таныс жатың боп,
Дөңайбат кейіп танытып, дедің: “Ақын көп”.
Көкірегінен түйгендей болдың оны анық,
Ізгіліктерге жүретін-ді ылғи жақын боп.

Жырымен қорғап қаймана қазақ мүддесін,
Жырымен жалғап сөгілген елдің іргесін
Жүруші еді, қылығыңмен сен кеудемсоқ
Ашындырдың-ау, алдынан итше үргесін.

Халықты қинар басшының сендей көптігі —
Қара басы мен қарнынан басқа жоқ мұңы.
Қарлығаштайын қанатыменен су себер
Ақыны ғана — үмітін жағар оттығы.

Ақын көп болса, Тәңірдің ол да бергені,
Санаға — сәуле, жүрекке нұрдың енгені.
Жалынды жырға сай келмесін біл ештеңе,
Жігерді жанып, оятар кезде пендені.

Ақын көп болса — халқының бағы, соны ұғын,
Көрікті жырлар жағады тірлік көрігін.
Зымияндыққа шыдамай, іштей таусылып,
Ақындар ғана мезгілсіз қияр өмірін.

Тартылар бір күн ақиқаттың да безбені,
Өшірер уақыт әкімді, байды, өзгені,
Артында қалар мұра боп көпке, жаңғырып
Сен менсінбейтін ақынның өлең сөздері.

27.12.2000.

ТОРЫҒУ

(Әбдірәштің Жарасқаны өлген күні жазылған өлең)

Ақын болма, ұлым, сенен өтінем,
Жалғаншы өмір аямайды беті көн.
Шыр-пыр болып күйіп жүріп ақындар,
Келмес түпке кетіп жатыр шетінен.

Қызығумен, қызынумен өтті өмір,
Оны қайтсін қу тіршілік — көк темір?
Тұншықтырған қараңғылық құшағы
Ақын да бір — бір жалт еткен от та бір.

Имансызбен ғұмыр бойы жұлқысып,
Ақын болсаң — мәңгі өтерсің мұң құшып,
Өлең жазып отырғанда — аспандап,
Содан кейін жайдақ жерге мың түсіп...

Ақын болма, салмақ артып жүрекке,
Ақылға сал, қайратың мен білекке,
Мылқау дүние мұқтаж емес тірекке,
Ақ жарылып ақын айтқан тілекке!..
Ақын болма!..

БАЙЛАУЛЫ ИТТЕЙ...

Мен адамды жаманатқа қимадым,
Келер еді шуағымды сыйлағым!
Қарау-сұмдар қапияда соққы ұрып,
Ұсынады, ұшырады “сыйларын”.

Деппін соны “мандайыма жазғандық”,
Солар үшін мұның өзі — озғандық...
Бұ заманда қитұрқылар озып тұр,
Алдарына “мықтыларды” қорған ғып...

Ықпалында кеттім талай жалпының,
Мазалайды тынышты алып жалқы мұң.
Көпке сеніп жүргенінде қамсаусыз
Қояр емес, қанжар ұрып, шаншуын!..

Таба алмадым ауан көңіл іңкәрін,
Бір көсіліп шаба алмады тұлпарым.
“Өзім” деген өзегімнен тепкенде
Байлаулы иттей шынжырымды жұлқамын!

ҚҰРСАУ

Көп құнттайтын иттің бағым-күтімін,
Әз-әулие көретұғын мысығын,
Іздеп тауып, асырады бір кісі
Жолбарыстың көз ашпаған күшігін.

Өскенше оны темір торда ұстады,
Бір қорада – шошқа мен үй тышқаны.
Орындалды “тұр” деген мен “жат” деген —
Қожайынның таяқталған нұсқауы.

Жолбарысты босатқанда бір күні
Болды қызық көрген жанға күлкілі,
Қожасының артына кеп тығылды,
Қашты көріп есек пенен жылқыны!..

Тартпай қалған аң патшасы — атаға,
Жолбарыстың халі жанға батады... ә!
Тектілігін жастай құрсау мұқаған
Бір ол емес, бір ол емес... о, тоба!

9.01.2000.

ӨКІНІШ

(Мизамбай ағамның рухына)

Ауырғаның жатса-дағы естіліп,
Мына інің танытпады естілік,
Күйкі тірлік қамыт болып мойынға,
Жүре берді ерте күнді кеш қылып.

Сен бар-ау деп көңіліне ілмеген,
Жоғалған соң опық жеген, іздеген,
Дүниеде мендей ессіз бар ма екен,
Бұл жалғанның жалғандығын білмеген?..

Айтарыңды жеткізе алмай толғап кең,
“Келмеді-ау” деп, сәлемінді жолдап та ең.
Аға, кешір, алшаң басып жүрген соң,
Сені осынша тез кетер деп ойлап па ем?

...Жаралған соң тірлік-күрес басталар,
Мұнданармыз, кей күніміз қош болар.
Інілерім салмай кетті ат ізін,
Іздер бір күн, бірақ бәлкім кеш болар...

АДАМДАР, АРАЛАСЫҢДАР!

Шайтан дер:
“Араны ашыңдар,
Ұрыс сап,
Жағаласыңдар”.
Сенсендер,
Оң аларсыңдар,
Өлсендер,
Жоғаларсыңдар.
Ал сендер
Араласыңдар!
Өмірге адам келуде,
Төбеңнен ажал төнуде.
Тірлікте асығып қал
Адамға қолды беруге.
Бай екен,
Жоқ екен деме,
Нар екен,
Қор екен деме,
Тірлікте сен жүзген кеме
Батпасын, иықпен деме.
Қартайсаң,
Жоғалар күшің,
Ортайсаң,
Оңалармысың?
Дүниеден озады әркім,
Кеткен соң
Таба алармысың?
Адамдар, араласыңдар!..

АСЫҚҚАНЫҢ НЕ?

(Жаңаөзендік жас өнерпаз Абай Ашырқатов
қаза болғанда)

Жан едің-ау сен жақсының ғашық бәріне,
Тербей бастап ең өмірді қосып әніңе,
Пенденің бәрі түбінде барары анық,
Мұншама ерте кетуге асыққаның не?

Ауылына өнердің келіп қондың да,
Аз ғана күн біздерге серік болдың да,
Ақ самал сынды есіліп жүруші едің,
Ақкөңілдіктен ажалға сеніп қалдың ба?

Қадірі түскен қандайма ғазиз бастың да,
Түлкі заманнан түніліп аулақ қаштың ба?
Ойларың-дағы көп еді, тойларың-дағы
Жатқан болды ғой сұм ажал аяқ астында.

Аңырап қалды жан-жағың азасын тұтқан,
Селт етер едің, көңілдің наласын ұқсаң,
Түк болмағандай жайрандап сен кете бардың,
Біз қала бердік артыңда шарасыздықтан...

ЖАЛҒЫЗ МОЛА

Жол бойында қалқиған жалғыз мола,
Төңірегi аңқыған жалбыз дала,
Жалғанды жалпағынан бассаң-дағы
Ей, жолаушы, көзің сал, даңғырлама.

Уақыт жүйрік ат емес құрықталар,
Өмір-өзен деменіз тұнып қалар.
Бірақ жолың бір күні сенің-дағы
Осылайша бір жерде тұйықталар.

“Өте шығар сұм тағдыр шөлкем-шалыс,
Асқақтама, жолаушым, тәубаңа түс”, —
Дегендейін қалқиып қарай берер
Жалғыз мола қауымнан қалған алыс.

Жолға шықсаң, көлбеңдер жалғыз қара,
Таяп келсең — қалқиған жалғыз мола,
Түнде оны қориды байғыз ғана,
Төңірегi аңқыған жалбыз дала...

ӘРУАҚТАР, ҚАЛҒЫМАҢДАР!

Шыңырауға сай келсін тереңіміз,
Асып, шалқып жатса да кемеріміз,
Асқақтасын аспандап өлеңіміз,
Тәңірден соң әруақтар – сенеріміз.

Темір-баба, Маната, Қыз әулие,
Пір Бекеттен талайға жеткен кие.
Маңғыстаудың жерінде әулие көп
Нанымына пенденің болған ие.

Жалған дүние, қу тірлік – баяны жоқ,
Төнері хақ ажалдың талай рет.
Әруақтарға сондайда сиынар жан:
“Шапағатын бізге де жаяды” – деп.

Артта – соқпақ, тірлікте алдымыз – жар,
Жүрегің – от, кей шақта – жаның ызғар,
Қиналғанда әруаққа жүгінеді
Батырың да, байың да, талай мыңдар.

Өмірде бар өрлеу мен сан құлаулар,
Жаңсақ басу, жаңылу, қалжыраулар,
Дәтке қуат беретін, жанға медет
Әруақтар, ешқашанда қалғымандар!
Әруақтар, ешқашанда қалғымандар!

Өлім жайлы көп жазсақ та, ақыным,
Ажал шіркін жазар емес тақымын.
Дүниеге жаралған соң жан иесі
Өмір сүріп, гүлденуге хақылы.

Өлім жайлы, өлу жайлы айтасың,
Тірлік иесін көрге қарай тартасың.
Шырқырайды ол өмір үшін құлындай,
Аңызак сынды кептіресің аңқасын.

Туғаннан соң өлерін жұрт біледі,
Сағат сынды соғып тұрған жүрегі,
Ілінгенше қармағына уақыттың
Пенденің хақ күресері, күлері.

Өмір, өлім — емес қой еш жаңалық,
Күн мен түндей алмасады аралық.
Көрініп тұр өткінші өмір мысалы:
Біздер үшін өлді енді балалық.

Көрген талай ит-тірліктің әуресін,
Қызығын да, қорлығын да, әрнесін
Ата-баба артық көріп өтіпті
Мың пейіштен бір күнгі өмір сәулесін.

Бұл ажалға кеткен адам хақы мың,
Көріп келем, мен де содан запымын.
Өмір үшін күресуде бар тірлік,
Соны аңғарып, жырлайықшы, ақыным.

ӨМІР ДЕГЕНІҢ —...

Қаңтар да өтер, ақ мамығына аунатып,
Ақпан да өтер, аязбен “шымшып”, жауратып.
Наурыз да келер, әуеден ақ нұр саулатып,
Сәуір де келер, даланы бір сәт жайнатып.

Келер де кетер, бірімен-бірі алмасып,
Осылай өмір жатады екен ғой жалғасып...
Білтелі шамдай ғұмырдың өзі шектеулі,
Барасың қайда жүргенмен қазір алға асып?..

Өмір дегенің — жанның көктеуі, солмағы,
Орны бар болса, оңалып, қайта толмағы.
Өмір дегенің — сапардағы көш-керуен,
Кенеттен бірақ тоқтап қалмаса, болғаны.

Өмір дегенің — қоңыр кешің мен ақ таңың,
Бақыт пен сорың, бейнет пен зейнет тартқаның.
Жылаумен келіп, сәулеге есік ашқаның
Жылаумен барып, есікті қайта жапқаның...

“У поэта нет карьеры, у поэта — судьба”

Александр Блок

Бұл өмірден алып кетер еншім жоқ,
Бәрі, бәрі, ертең бәрі қалады,
Менің өткен жолдарымнан кеміс іздеп,
Болмасын тек көңіліңнің алаңы.

Жатыр, әне, менің жүрген іздерім,
Ғашық болдым, өлең жаздым, егілдім,
Ала таңнан үмітімді үзбедім,
Ақ қағазға қара өлең боп төгілдім.

Керегі жоқ атақ, байлық, мансаптың,
Күнгейі аз ит-тірліктен шаршадым,
Есірік-күн есімді алып, сан соқтым,
Сезбепшін-ау не екенін аңсарым.

Көкірегімнен көк кептері өлеңнің
Ұшып кетіп, қондыра алмай алаңмын.
Құлағаным осы, міне, көр енді,
Жел соққандай жапырағымнан тоналдым.

Бұл өмірден алып кетер еншім жоқ,
Алқымдама, тас-тағдырдың қолдары,
Пенделіктің ауылын тастап, келші іздеп,
Өзімді емес, сөзімді тап болғаны...

ЖАЛҒАН

Күндерім барады өтіп күйбеңменен,
Жеткізбес жұмбақ бақты іздеуменен.
Өмірдің көбі кетіп, азы қалды,
Қай жерде қайырларсың, жүзген кемем?..

Себебін мұнша мұңның кімнен көрем? —
Талайлар жүріп өткен ізден көрем,
Алдымда келе жатқан күзден көрем.
...Үзіліп, қаларсың-ау бізден де, өлең!..

МАЗМҰНЫ

Өмірдерек	3
Жүрек сөзі	4
I ТАРАУ	5
Сүйемін, Қазақстаным!	6
Ұрпақ үні	7
Мәрттік туралы жыр	9
Мағжан ақынның соңғы сөзі	13
Ұрпақ мұңы	14
Ел болар ма екенбіз?	15
Тапсырып кетем балама	16
Екі басты самұрық	17
Тәуелсіздік туралы жыр	18
Бостандық жолы	20
Отызыншы жылдар	21
Ей, Маңғыстау, маңғазым	22
Қарлығашым — қарындасым	23
Менің інілерім бар	24
Жаңаөзен, 17-маусым	25
Қырандар керек	26
Ашыну	27
“Сүймеймін елді — дәулеті асқанмен...”	29
Қайран тілім	30
“Жарамай өз халқыңның керегіне”	31
Ана тілім алқадан жылап қайтты	32
Ақын рухына	33
“Өзің болсаң жұртыңды аярың шын...”	34
Қазақша ән	35
Шетелден оралған қандасқа	37
Біздің қазақ... ..	38
Халқымды алдамасын... ..	39
Қош келдің, наурыз	40
“Қош келдің, наурыз, жаңа жыл...”	41
“Жүйрік жылдың белгілі ғой тұрмасы”	42
Жаса мәңгі	43
Жасайды қала	44

II ТАРАУ	45
Туған елім	46
Атамекен	47
Маңғыстау	48
Ақкетігім — киелім	50
Атырау теңізіне	51
Ақтаудағы Тарас ақын ескерткішін көргендегі ой	52
Абайға	53
Жыр алыбына тағзым	54
Қос ұлысы қазақтың	55
Жаңаөзен оқиғасынан кейін қаланы көргенде ..	56
Мақтымқұлы ескерткішіне	57
“Парижім” менің — Жаңаөзен	58
Ақтауға оралғанда	59
Бесік туралы баллада	60
Ініге	63
Ән қалды Айрақтыда	64
Ардагерлер	65
Құт болып қонсын жетпісің	66
Арман-сағат	67
Шілдедегі нөсер	68
Атбасар вокзалында	69
Туған жерді ансау	70
Ақын ініме	72
Жерлерім	75
Құтты болсын!	76
Даламен сырласу	78
“Шіркін, менің даламның...”	78
“Сайын дала, көктемгі көркің...”	79
“Боз дала, сені мамырда”	80
“Алматы, міне, жасыл желекке бөленген”	81
Маңғыстау — біздің әніміз	82
Мұнайлы мекен — Жаңаөзен	83
Аманаттап кетермін	84
III ТАРАУ	85
...өлең қалды	86
Мерекелік арнау	87

Бозбаланың күнделігінен	88
Қарағым	91
Сені ойласам	91
“Басыма менің қонғанда келіп сары күз”	92
Ұмыт мені	92
Көңіл	93
Мен сені гүлге баладым	93
Шығайық қырға	94
Бір құрбыға	95
Қарындасқа	96
Гүлдана	97
Сағынармыз	98
Әнші әйелдің монологы	99
Сен ауырғанда	100
Жүрегімнен жыр төгілсін	101
Саған деген махаббат	102
Жас жұбайларға	103
Жұлдызға	104
Қоштасу	105
Тілек	106
Дүнген қызына	107
Балдызым	108
IV ТАРАУ	109
Бұлақ жыры	110
Апа, сен қартаймайсың	111
Ауылға хат	112
Ақша қар жауып тұр	113
Қиын екен	113
Бойтұмар	114
Бақыт	115
Бейіт басында	116
Шағала	117
Қызыма	118
Қайтқан құстармен қоштасу	119
Аурухана палатасындағы түн	120
Досыма	121
Қайран жүрек, шабыт бер!	122
Дос туралы	123

Бір ағайға	124
Бақытымды қызғанба	125
Досқа хат	126
Ініме	127
Өмір	128
“Қол жайып отыр нәпақаға тапшы адам” ...	129
Жанарыңда мұң бар дейсің	130
“Қабағын мүлде...”	130
Түс жайында	131
“Шекеден шағып шағыр күн	132
Иттік туралы	133
Армысың, қайран ауылым	134
Сыр	135
Қол бұлғап шық	136
“Көңілімнің қалғаны-ай...”	136
Туған күнімде оқылған өлең	137
Жүрекке сөз	138
Досқа сыр	139
Бір өлеңшіге	140
Күн нұрындай қуамын көлеңкені	140
Ақын арыз жазбайды	141
Үміт	142
“Күннің көзі тұтылып”	143
Түнгі жыр	144
“Бүгін түнде, жаным, маған...”	145
Бала қайың	146
Бүгінге жетті дауысың	147
Ақ жаулықты абызым	148
Арнау	149
Ұстазға	150
Өмірінің мұраты	151
Күнә	152
Элегия	154
Соңғы рет қоштастым	155
Бір бала	156
Өзіңмен бірге	157
Ақын көп болса	158
Торығу	159
Байлаулы иттей	160

Құрсау	161
Өкініш	162
Адамдар, араласындар	163
Асыққаның не?	164
Жалғыз мола	165
Әруақтар, қалғымаңдар	166
“Өлім жайлы көп жазсақ та...”	167
Өмір дегенің	168
“Бұл өмірден алып кетер еншім жоқ...”	169
Жалған	170

Кітапты көркемдеуге Алмас Сырғабековтың
жұмыстары пайдаланылды

*Кітаптың жарық көруіне демеушілік жасаған “Арман”
қазақ-америка біріккен кәсіпорнының бас директоры
Құбайдолла Әбілғазыұлы МАХУТОВ мырзаға
рахметімізді айтамыз!*

Темір МЫҢЖАС

ЖҮРЕК СӨЗІ

Редакторы *Болат Жетекбай*
Техникалық редакторы *Жанна Арна*
Көркемдеуші редакторы *Айдос Шаханұлы*

Теруге 11.03.02. жіберілді. Басуға 13.07.02. қол қойылды.
Пішімі 84x100/32. Қаріп түрі “Таймс”. Көлемі 11.0 б.т.
Таралымы 2000 дана. Тапсырыс № 615

“Информ-А” баспасы, 480044, Алматы қаласы, Жібек
жолы даңғылы, 50-үй. тел.: 73-79-77, 73-86-11

ЖШС «Жедел басу баспаханасында»,
480016, Алматы қаласы, Д. Қонаев көшесі, 15/1.

